

**Küresel Endeksler Kapsamında Nijerya'nın Performans Analizi (2015-2020)**

***Performance Analysis Of Nigeria Within The Scope Of Global Indexes (2015-2020)***

**Alper YALÇIN**

*Kafkas Üniversitesi, Kağızman MYO, [alperyalcin36@hotmail.com](mailto:alperyalcin36@hotmail.com)*

**Sevda YALÇIN**

*Kafkas Üniversitesi, Kağızman MYO, [sevdayalcin3636@hotmail.com](mailto:sevdayalcin3636@hotmail.com)*

**MAKALE BİLGİSİ**

**Makale Geçmişi:**

Geliş 10 Ocak 2021

Düzeltilme Geliş 5 Şubat 2020

Kabul 15 Şubat 2020

**Anahtar Kelimeler:**

*Nijerya, Uluslararası Endeksler, Nijerya Ekonomisi*

© 2021 PESA Tüm hakları saklıdır

**ÖZET**

*Nijerya, 450 milyar dolarlık milli gelir ve 200 milyonu aşan insan popülasyonu ile Afrika'nın en büyük ekonomisine ve en kalabalık nüfusuna sahip ülkesidir. Kıtanın başta gelen petrol ihracatçısı olan ülke aynı zamanda kıtadaki en büyük doğal gaz rezervlerini de barındırmaktadır. Sahip olduğu zengin doğal kaynaklar ve pazar büyüklüğü, ülkeye ve bulunduğu coğrafi konumu nedeniyle Nijerya üzerinden diğer Afrika ülkelerine de yatırım yapılmasına fırsatlar sunmaktadır.*

*Bu çalışmayla Nijerya ve dahil olduğu Afrika kıtası hakkında genel bir bilgi verildikten sonra ülke ekonomisi ve sosyal yapısının genel görünümü yansıtılarak, global kuruluşlar tarafından yayımlanan seçilmiş bazı küresel endeksler ışığında Nijerya'nın ekonomik ve sosyal durumu değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çalışmada Dünya Bankası, Uluslararası Para Fonu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Dünya Ekonomik Forumu gibi çok çeşitli uluslararası kuruluşların veri tabanından yararlanma yoluna gidilmiştir.*

**ARTICLE INFO**

**Article History:**

Received 10 January 2021

Received in revised form 5

February 2021

Accepted 15 February 2021

**Keywords:**

*Nigeria, International Indexes, Nigerian Economy.*

© 2021 PESA All rights reserved

**ABSTRACT**

*With a national income of \$ 450 billion and a population of over 200 million, Nigeria has the largest economy and population in Africa. Being the continent's leading oil exporter, the country also hosts the largest natural gas reserves on the continent. Due the rich natural resources and marketing size it has, the country also offers opportunities to other African countries to invest in the country and in other African countries.*

*With this study, after giving a general information about Nigeria and the African continent that it is included, the economic and social situation of Nigeria will be evaluated in the light of selected global indices that were published by global organizations by reflecting the general view of the country's economic and social structure. In the study, the databases of various international organizations such as The World Bank, The International Monetary Fund, The United Nations Development Program and The World Economic Forum were used.*

## GİRİŞ

Afrika kıtası kendi içerisinde zıtlıkları, riskleri ve fırsatları barındıran günümüzde tüm kıtalar arasında en fazla genç nüfusa sahip, Dünya Bankası verilerine göre ise 2050 yılına kadar yarısı 25 yaşın altında yaklaşık bir milyardan fazla olmak üzere, toplamda ise 2.5 milyar insana ulaşması beklenen ve hali hazırda topraklarının %60'ı işlenmemiş olan bir coğrafyadır. Afrika, günümüzde üç yüz milyondan fazla orta sınıfı ile kapsayıcı büyüme sağlama ve bölgedeki yoksulluğu ortadan kaldırma potansiyeline sahip zengin ve bir o kadar da farklı insan ve doğal kaynaklar sunan bir kıta olarak karşımıza çıkmaktadır.

Milenyumun başlangıcından bu yana Afrika, 21'inci yüzyılın Afrika yüzyılı olabileceğine dair umutları ateşleyen yüksek ve sürdürülebilir büyüme oranlarına ulaşmıştır (Zamfir, L. 2016: 28). Dünya Bankası verilerine göre Afrika kıtasındaki ülkelerin GSYİH'sı 2000-2019 döneminde ortalama %4 oranında büyüme göstermiştir. Aynı dönem içerisinde dünyadaki GSYİH büyüme oranı ise %2.9 olarak gerçekleşmiştir. Afrika kıtası 2018 yılına gelindiğinde ise 830 milyar dolar büyümüştür.

Farklı büyüklükte olan Afrika ülkelerinin sınırları uzun sömürge süreçleri sonucunda çizilmiştir. Kıtanın en gelişmiş ekonomilerinden biri olan ve kıtanın batısında yer alan Güney Afrika; ekonomik yapısı ve gelişmişlik düzeyi bakımından kıtadaki diğer ülkelere ayrılmakta, tek başına bütün Afrika kıtasındaki GSMH'nin beşte birini sahip bulunmaktadır. Afrika kıtasında bulunan ülkelerin 2011 yılında dünya ile ticareti toplam 1.096 trilyon dolardır. Toplam ticaretin 595 milyar doları ihracat, 501 milyar doları ise ithalattan oluşmuştur (Sürek, 2013: 125).

Zengin yer üstü ve yer altı doğal kaynakları ve bir milyarı aşan nüfusu, gelişmeye ve modernleşmeye olan açlığı nedeniyle dünyanın ikinci büyük kıtası olan Afrika birçok ülkenin hedefi durumundadır. Afrika ülkelerinin çoğunun son yıllarda ekonomik büyüme ve insani gelişmişlik konularında belirgin bir ilerleme kaydetmiş olup gelecek yirmi yıllık süreçte gelişmekte olan ülkeler statüsüne dönüşeceği gerçeğinden hareketle Afrika kıtasının cazip bir pazar haline geleceği tahmin edilmektedir. Başta Çin olmak üzere ABD, AB, Hindistan ve uluslararası ekonomik sistemin diğer güçlü aktörlerinin bu nedenle son yıllarda kıtaya ilgisinin artmakta olduğu ve Afrika'da yer alan ekonomiler ile ticaretlerini geliştirme çabalarını yoğunlaştırdıkları görülmektedir (Tepebaş, 2013: 316).

2000 ve sonrası dönemde yaşanan büyüme, bölgenin nihayetinde yoksulluğu ve gelişmemişliği geride bırakma olasılığı hakkında pek çok iyimserliğe yol açmıştır. Bununla birlikte, özellikle petrol ve maden ihraç eden ülkelerde büyüme yavaşlarken genel ekonomik durum artık daha az elverişli hale gelmiştir (Zamfir, L. 2016: 1). 2019 ve sonrası dönemde, özellikle COVID-19 Salgının tetiklediği küresel ekonomik yavaşlamanın da etkisiyle artan işsizlik ve kamu borçları, emtia fiyatlarının düşmesi, turizmin çöküşü, pandeminin yayılmasını kontrol etmeye yönelik diğer önlemler gibi nedenlerden dolayı genel büyümenin daha yavaş bir hızda devam etmesi beklenmektedir.

Afrika, içme suyuna erişim, hızlı kentsel gelişim, aktif ormansızlaşma ve gıda güvensizliği gibi birçok zorlukla karşı karşıya kalan büyük bir kıtadır. Bu zorlukların devletlere ve toplumlara zarar verdiği bir zamanda, küresel COVID-19 krizi Afrika ekonomisini tehdit etmekte ve küresel kalkınma önceliklerine ulaşma çabalarını engellemektedir. Birleşmiş Milletler Afrika Ekonomik Komisyonu (UNECA), ekonomik büyümenin %3.2'den %1.8'e gerileyeceğini ve 27 milyon insanın aşırı yoksulluğa sürükleneceğini bildirmiştir (WEF, Insight Report, January 2021: 5)

Afrika kıtasının önemli ülkelerinden olan Nijerya, zengin yer altı ve yer üstü doğal kaynaklarına sahip olup kıtada yer alan ekonomiler arasında gerek kıta genelinde gerekse içerisinde yer aldığı Sahra Altı Bölgesi'nde demografik, ekonomik ve askerî olarak bir güç ve aktör olarak kabul edilmektedir (Orakçı, S. 2020). Afrika kıtasının önemli bir bölgesel oyuncusu olan Nijerya, 923.768 kilometre karelik yüzölçümü ile batıda Benin, kuzeyde Nijer, doğuda Ekvator- Kamerun ve güneyde Atlantik Okyanusu ile sınırlanmıştır.

2020 yılı itibariyle yaklaşık 200 milyonu aşan insan sayısı ile ülke, Afrika'nın en büyük nüfusuna sahiptir. Nüfusun şehirleşme oranı yaklaşık %49'dur (90,4 milyon kişi). Öte yandan 2011 yılından beri nüfus artış hızı düşüş trendi içerisinde. Ülkede 2019 yılı nüfus artış oranı %2.56'dır. Buna rağmen dünya ortalamasının aynı yıl %1.07 olduğu dikkate alındığında ülkedeki nüfus artış oranının yüksek olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Toplam nüfusun %49'unu kadınlar %51'ini ise erkekler oluşturmaktadır. Nijerya genel olarak genç bir nüfusa sahip olup nüfusun %44'ü 0-14 yaş ve %53'ü 15-64 yaş aralığındadır (World Bank).

Ülke çeşitli bölgelerinde geniş bir tarımsal ürün yelpazesinin yetiştirilmesini destekleyebilecek mükemmel tarımsal koşullara sahiptir. Yarısından azı şu anda işlenmekte olan çok sayıda ekilebilir arazisi (82 milyon hektar) ve büyük yüzey suları, yeterli yağışı ve Afrika'daki sekiz büyük nehir sisteminden üçü de dahil olmak üzere bol miktarda su kaynağı bulunmaktadır (Creating Markets In Nigeria, 2020: X). Ülkede bulunan 70.000 kilometre karelik bir alanı kaplayan Nijer Deltası dünyanın en büyük sulak alanlarından birini oluşturmaktadır. Atlas Okyanusu kıyı şeridi ise 853 km'yi aşmaktadır. Nijerya'nın mangrov ormanları, Afrika'nın en büyüğü, dünyanın üçüncü büyük ormanıdır (UNDP, National Report – Nigeria, 2012: 2).

Petrol ve doğal gazın dışında ülkedeki diğer doğal kaynaklar; kireçtaşı, demir cevheri, kurşun, çinko, barit, bitüm ve değerli taşlardan oluşmaktadır. Özellikle granit, çakıl, mermer, kum ve diğer inşaat malzemeleri gibi ürünler, artan konut açığı ve altyapı geliştirme projeleri nedeniyle yerel olarak yüksek talep görmektedir. Başlıca tarım kaynakları ise; kakao, manyok, kahve, kauçuk, yerfıstığı, kaju, pamuk, shea ağacı, pirinç, sorgum, palmiye yağı, mısır, sığır eti, süt, kümes hayvanları, deri, balıkçılık yer almaktadır (UNDP, National Report – Nigeria, 2012: 22).

Çoğu gelişmekte olan ülkelerde olduğu gibi, ülkede de son dönemde kentleşmenin arttığı bununla birlikte alt yapı ve sosyal olanaklar bakımından ülkedeki şehir ve kırsal alan arasında büyük uçurumlar olduğu Dünya Bankası verilerinden görülebilmektedir. Şehirde yaşayan insanların yüzde 73'ü sağlıklı ve temiz suya erişebilirken bu oran kırsalda yüzde 40'a düşmektedir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere ülkedeki işsizliğin yüksek olması çeşitli sosyal ve ekonomik sorunların temel nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Önemli göstergelerden biri olan gelir dağılımının, dünyada en bozuk olduğu ilk 10 ülke arasında Nijerya'da yer almaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti ve Kenya'dan sonra kıta genelinde gelir dağılımının en kötü olduğu üçüncü ülke Nijerya'dır. 2020 yılında yayımlanan İnsani Gelişim Endeksi'nde 189 ülke içerisinde 161'inci sırada ve yine aynı yıl yayımlanan Yolsuzluk Algılama Endeksi'nde ise 180 ülke içerisinde 149'uncu sırada yer almıştır.

Bu çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ekonomik ve sosyal açıdan Afrika'daki en önemli aktörlerden biri olan Nijerya'nın sekiz farklı küresel endeks kapsamında öncelikle bölgedeki ve genel olarak dünyadaki durumu 2015-2020 yılları dikkate alınarak değerlendirilme yoluna gidilecektir.

## 1. Ülkenin Yakın Tarihi ve Sosyal Yapısı

Nijerya'nın son beş yüzyıllık tarihi, Afrika'ya emperyal amaçlar için gelen sömürgeci güçlerin çıkarlarını tanımlamaya, korumaya ve gerçekleştirmeye çalıştıkları bir süreç ve bu sürecin sonuna doğru yapılan mücadelenin neticesinde ülkenin uluslaşma çabalarından oluşmaktadır. Sömürgecilik faaliyetlerini Nijerya'da ilk olarak gerçekleştirenler İngiliz ve Portekiz denizciler olmuştur ve bu süreç 15'inci yüzyılda başlayarak ülkeyi başlıca köle ticaret merkezi haline getirmiştir. Emperyalist devletlerin yaklaşık dört asır süren köle ticaretinde yirmi milyona yakın ülke vatandaşının köle olarak satıldığı tahmin edilmektedir. 19.yy başlarından itibaren, Birleşik Krallık Nijerya içişlerine karışmaya başlayarak ilk olarak Lagos'u, 1861 yılında bir İngiliz kolonisi haline gelmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan sonra dünya genelinde başlayan milliyetçilik hareketleri, Nijeryalılar arasında yabancılara karşı isyan etme ve bağımsızlığı elde etme düşüncesinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Müslümanların çoğunlukta olduğu kuzeydeki bölge iktidara gelince, ilk iş olarak 1960 yılında bağımsızlığını elde ederek 1963

yılında ise Cumhuriyeti ilan etmiştir. Ülkede seçimler ise 1965 yılında yapılmıştır (Nijerya Büyükelçiliği). Ülkede demokrasiye geçiş ise ancak 1999 yılında gerçekleşebilmiştir.

Nijerya, 36 özerk eyalet ve Federal Başkent Bölgesi'nden oluşan çok etnikli ve kültürel açıdan çeşitli bir federasyondur (World Bank: Nigeria). 1999'da kabul edilen anayasaya göre "İkili Meclis Sistemi"ne sahip ülkede yürütmenin başı Devlet Başkanı'dır. Başkanlık sistemi ile yönetilen ülkede yürütme yetkisi, doğrudan halk tarafından seçilen Devlet Başkanı'na verilmiştir. Devlet Başkanı hükümeti oluşturmaktadır. Nijerya'da Devlet Başkanlığı görevinin Hıristiyan ve Müslümanlar arasında dönüşümlü yapıldığına dair yazılı olmayan bir anlayış söz konusudur. Muhammadu Buhari 2019 yılı Şubatında yapılan seçimlerde Nijerya'nın Devlet Başkanı olmuştur (Ticaret Bakanlığı, Nijerya Ülke Profili, 2020: 3).

Ülkede yaşayanların büyük çoğunluğu yerli kabilelerden oluşmaktadır (www.wikipedia.org/). Ülkenin Güney doğusunda İbolar, güneybatısında Yorubalar ve kuzeyinde Hausalar en önemli kabileler olup ülke genelinde 300'ü aşkın etnik grup bulunmaktadır. Günümüzde ülke eyaletlerden oluşan federal bir sistemle başkent Abuja'dan yönetilmektedir. Ülkedeki güç ve iktidar mücadeleleri, ayrımcılık, adaletsizlik gibi etkenler zaman zaman katliamlara, çatışmalara, protesto eylemlerine yol açmıştır (Nwaubani, A. T. 2020). Özellikle 2011'den bu yana, Nijerya'nın güvenlik ortamı sürekli olarak kuzey eyaletlerindeki Boko Haram terörist grubuna karşı yürütülen savaşla şekilleniyor. Bu durum, petrol zengini Nijer Deltası'nda devlet dışı silahlı grupların petrol şirketlerine ve devlete ait boru hatlarına saldırdığı kalıcı bir krize katkıda bulunuyor (World Bank: Nigeria). Yaşanan kaos ülkenin petrol ve doğal gaz sanayilerinin gelişimini sekteye uğratmakta ve Nijerya'nın büyük kalkınma potansiyelinin harekete geçirilmesini engellemektedir. Silahlı örgütlerle hükümet güçleri arasında yaşanan çatışmaların ana sebebi petrol gelirlerinden daha fazla kaynak ayrılması talebidir. Ülkedeki kaos ve çatışmalar çok sayıda insanın ölümüne sebep olmakta ve ülkedeki istikrarı bozmakta, ülkenin en önemli gelir kaynaklarından olan petrol üretiminin %25'e varan oranlarda azalmasına yol açmaktadır (Gülşen, A. Z. 2016: 20).

Kuzeyde bulunan ve genellikle ticaret ve çiftçilikle uğraşan Hausa-Fulani kabileleri ülke yönetiminde aktif rol oynamaktadırlar. Nijerya nüfusunun yarıdan çoğu Müslüman'dır. Diğer büyük grup ise Hıristiyan dinine tabi olan insanlardır. Ülkede sayıları az olan Hıristiyan bir grup da yaşamaktadır. Bazı kabileler ise putperest olarak yaşamlarına devam etmektedirler (www.wikipedia.org).

Müslüman çoğunluğun yaşadığı kuzey bölgesi ile Hıristiyanlar yaşadığı güney bölgesi arasında ekonomik ve sosyal hayatta dev uçurumlar bulunmaktadır. Kültür, eğitim, din, geçmiş sömürgecilik politikaları ve daha yakın zamana gelirse yukarıda da kısaca ifade edilen militan Boko Haram Örgütü'nün ayaklanması gibi çok karmaşık bir dizi faktörler ülkedeki farklılığın temel sebepleridir.

UNICEF'E göre ülkede yaklaşık 13 milyon çocuk okula gidememektedir (Nüfusuna oranla okula gidemeyen çocuk sayısı bakımından dünyada ilk sırada yer almaktadır). Okula gidemeyen/gitmeyen çocukların %70'e yakını ülkenin kuzeyinde yaşayan Müslümanlardan oluşmaktadır. Bazı radikal grupların yaşadığı ülkenin güney bölgesi, Nijerya'nın bölünmesinden başka çare olmadığını her bir büyük etnik grubun kendi ülkesine sahip olmasıyla sorunların çözülebileceğini düşünmektedir (Nwaubani, A. T. 2020). Bu verilerden hareketle Afrika kıtasının gerek nüfus gerekse ekonomi bakımından en büyüğü olan Nijerya'nın karşı karşıya kaldığı en büyük sorunlardan birinin etnik ve siyasi yapıdan kaynaklı "ulusal birlik arayışı" olduğu söylenebilir.

Birleşmiş Milletler Uyuşturucu Ve Suç Ofisi'ne göre ülkedeki en önemli sorunlar; COVID-19 (özellikle 2019 ve sonrası), insan ticareti ve göçmen kaçakçılığı, terörizm, denizde suç ve korsanlık, hukuki sorunlar, HIV ve AIDS gibi hastalıklar oluşturmaktadır (UNODC-Nijerya).

Öte yandan, ülkedeki etnik ve dini açıdan farklı kabileler arasında yaşanan ve bazı hallerde terör ve şiddet olaylarıyla can kaybına yol açabilen rekabet, altyapı yoksunluğu, eğitim, sağlık, çevre sorunları ve yaygın yolsuzluk kültürü, Nijerya'nın karşı karşıya bulunduğu diğer risklerdir. Ülkemizde ve küresel ölçekte daha ziyade salgın hastalıklar ve terör olayları ile

gündeme gelen Nijerya, çeşitli sorunlar yaşayan bir ülke olsa da; zengin yer altı ve yer üstü doğal kaynaklarının yanı sıra sahip bulunduğu demografisiyle de yakın gelecekte kıtada daha büyük rol oynaması öngörülmektedir. Nijerya, bütün sorunlarına rağmen, uluslararası toplumun ve çok-uluslu şirketlerin gündemlerinde bulunan ve yakından izlenen bir ülkedir (Gülşen, A. Z. 2016: 15-16).

## 2. Nijerya'nın Ekonomik ve Sosyal Genel Görünümü

200 milyonu aşan nüfusuyla Nijerya, Afrika'nın en büyük, dünyanın ise yedinci büyük ülkesi konumundadır. Dünya Bankası verilerine göre yıllık nüfus artış hızı 1990-2019 döneminde %2.57 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönem içerisinde dünya ortalaması ise %1.31'dir. Dünyada nüfus artışının en yüksek olduğu ülkelerden biridir.

Dünya Bankası verilerine göre Nijerya'nın GSYİH'sı 2000-2019 döneminde %5.6 oranında büyüme göstermiştir. Aynı dönem içerisinde dünyadaki GSYİH büyüme oranı ortalaması ise %2.9 olarak gerçekleşmiştir. BM'in 25 Ocak 2021 tarihinde yayınladığı World Economic Situation and Prospects 2021 Raporuna göre; Afrika kıtasının en büyük ekonomileri arasında yer alan Nijerya, düşük petrol fiyatları ve COVID-19 salgını nedeniyle ülke ekonomisi çifte bir şok ile karşı karşıya kalarak ağır bir darbe almıştır. Rapora göre COVID-19 salgını, düşen petrol üretimi ve zayıf petrol fiyatları nedeniyle ülkenin 2020 yılında GSYİH'nin %3.5 daraldığı tahmin edilmektedir. 2021'de GSYİH'nin %1.5 oranında artması öngörülse de, daha sıkı döviz likiditesi, artan enflasyonist baskılar ve bastırılan küresel ve iç talep ülkenin orta vadeli ekonomik görünümünü bozmaktadır (World Economic Situation and Prospects 2021: 90).

2019'da Nijerya'nın GSYİH'sı 448.120 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Nijerya'nın GSYİH'si 1990'da 54.036 milyar dolardan yıllık bazda ortalama %10.98 oranında artarak 2019'da 448.120 milyar dolara ulaşmıştır. Böylece Afrika kıtasının en büyük ekonomisi haline gelmiştir. 2019'da Nijerya için kişi başına düşen GSYİH 2.030 dolardır. Nijerya'nın kişi başına düşen GSYİH'si 1990 yılında 560 dolardan yıllık ortalama yaklaşık % 8.11 oranında artarak 2019'da 2.030 ABD dolarına yükselmiştir.

**Tablo 1: Ülkenin Ekonomik ve Sosyal Genel Profili**

Seçilmiş Ekonomik ve Sosyal Göstergeler	1990	2000	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Nüfus (Milyon)	95.212	122.284	158.503	181.137	185.960	190.873	195.875	200.964
Nüfus artışı (yıllık %)	2.58	2.50	2.67	2.65	2.63	2.61	2.59	2.56
GSYİH (cari ABD \$) (Milyar)	54.036	69.449	361.457	486.803	404.650	375.746	397.190	448.120
Kişi başına MG. Atlas yön. (cari ABD \$)	560	470	2.140	2.820	2.430	2.090	1.960	2.030
Enflasyon. tüketici fiyatları (yıllık %)	7.36	6.93	13.72	9.01	15.68	16.52	12.09	11.40
Tarım. katma değer (GSYİH'nin %' si)	21.6	21.4	23.9	20.6	21.0	20.8	21.2	21.9
Sanayi. katma değer (GSYİH'nin %)	35.4	33.8	25.3	20.2	18.2	22.3	25.7	27.4
Hizmetler. K. değer (GSYİH'nin %' si)	42.0	43.8	50.8	58.1	59.8	55.8	52.0	49.7
Toplam İhracatı (Milyar ABD \$) **				48.466	34.765	41.010	52.920	53.625
Toplam İthalatı (Milyar ABD \$) **				33.839	35.948	28.840	36.477	47.387
Mal ve hizmet ihracatı (GSYİH'nin %' si)	21.0	36.0	25.7	10.7	9.2	13.2	15.5	14.2
Mal ve hizmet ithal. (GSYİH'nin %' si)	9.9	13.0	17.7	10.7	11.5	13.2	17.5	19.8
Dış borç. toplam (cari ABD \$) (Milyar)	33.458	33.514	18.827	32.413	34.396	43.193	50.452	54.832
DYY. net girişler (cari ABD \$) (Milyon)	588	1.140	6.026	3.064	4.449	3.503	1.997	3.299
Sağlık harcamaları (GSYİH'nin %' si)		3.2	3.3	3.6	3.6	3.8	3.9	
Tarım arazisi (arazi alanının %' si)	67.62	78.29	76.86	77.74	77.74			
İnternet kullanan bireyler (nüfusun %' si)		0.06	11.50	36.00	25.67	42.00	42.00	42.00

Kaynak: Dünya Bankası

\* 1991 Yılı verisidir. \*\* Trademap verisidir.

Nijerya, özellikle petrol fiyatlarındaki belirgin düşüş ve küresel sermaye piyasalarında riskten kaçıştaki ani artışlar nedeniyle, COVID-19'un neden olduğu küresel ekonomik bozulmaya karşı oldukça savunmasız yakalanmıştır. Nijeryalıların yüzde 40'ı (83 milyon kişi) yoksulluk sınırının altında yaşamaktadır. COVID-19 ile bu 53 milyon savunmasız insanın çoğu yoksulluğa düşebilir. Sağlık etkisinin büyüklüğü salgının süresine ve ülke içindeki yayılmasına bağlıdır, ekonomik etki ise petrol fiyatlarına bağlıdır. Petrol, ihracatın yüzde 80'inden fazlasını, bankacılık sektörü kredilerinin üçte birini ve devlet gelirlerinin yarısını oluşturmaktadır. Petrol fiyatları, petrol dışı sektörlerde ve hizmetlerdeki büyümeyi de etkilemektedir (World Bank: Nigeria).

2020 yılındaki makroekonomik durum, petrol fiyatlarının keskin bir şekilde düştüğü ve Nijerya'nın 25 yıldır ilk kez resesyona yaşadığı 2015-2016'dan daha zorlu bir durum olarak görülmektedir. Ülkenin olumsuz etkileri hafifletmek için kullanabileceği fazla politika aracı bulunmamaktadır. Ülkenin petrol ihracat gelirleri büyük ölçüde azalmıştır, dış rezervler kısa vadeli akışlara oldukça bağımlıdır ve politika belirsizliği yatırımcı güvenini etkilemektedir (World Bank: Nigeria).

Dünya Bankası verilerine göre, 2019 yılı GSYİH'sı içinde hizmetler sektörünün payı %49.7, sanayinin %27.4 ve tarımın payı %21.9 olarak gerçekleşmiştir.

2020 yılında Nijerya için TÜFE oranı %12.9'dur. Enflasyon oranı 1996-2020 döneminde önemli ölçüde dalgalansa da, 1996 yılında %30'lar düzeyinde olan yıllık enflasyon sonraki yıllarda düşme eğilimi göstermiştir. Ülkenin enflasyon değerleri sürekli olarak gerek dünya enflasyon ortalamasının gerekse içerisinde bulunduğu Sahra Altı Afrika ülkelerinin enflasyon ortalamasının üzerinde seyretmiştir. Ülkenin enflasyon oranı 2007 yılında dünya ortalamasına (%4.8) yaklaşmış olsa da (ülkenin 2007 enflasyon oranı %5.4'tür) sonraki süreçte makas gittikçe artmıştır.

Çoğunluğu genç olmak üzere yaklaşık 200 milyonluk nüfusu, üretim için Afrika'nın en büyüğü olan devasa bir pazar imkanı vermektedir. Ancak genç nüfusa yeterince istihdam sağlanamaması en büyük sorunlardan birini oluşturmaktadır. Nijerya Ulusal İstatistik Bürosu'na göre çalışma çağındaki nüfus (15-64 yaş) 2017'nin üçüncü çeyreğinde 111.1 milyondan 2018'in üçüncü çeyreğinde 115.5 milyona yükselmiştir. Çalışabilir işgücüne yeterince istihdam sağlanamaması ülkenin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan birini oluşturmaktadır. Nijerya Ulusal İstatistik Bürosu'na göre çalışma çağındaki nüfus (15-64 yaş) içerisinde işsizlik 2018 yılının üçüncü çeyreği için yaklaşık %23.13 olduğu tespit edilmiştir (Nigeria National Bureau of Statistics). Ancak bu oranın çok daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Özellikle COVID-19 nedeniyle 2019 ve 2020 yıllarında daha da artmış olacağı düşünülmektedir.

Ülkede 2018 yılı itibariyle okuryazarlık oranı, yetişkin toplam (15 yaş ve üstü insanların yüzdesi) %62 gibi düşük bir oranda gerçekleşmiştir. Aynı yıl dünya ortalaması ise %86.2'dir.

Bir ülkenin sahip olduğu yüzölçümü, ekonominin tarımsal kapasitesini ve insan faaliyetinin çevresel etkilerini anlamak için önemli verilerdendir. Ülkenin toplam yüzölçümü 923.770 km karedir. Ülkede tarım alanlarının toplam yüzölçümüne oranı 1990 yılında %67.6 iken 2016 yılına gelindiğinde yaklaşık %10 daha artarak %77.7 olarak gerçekleşmiştir. 2016 yılında dünya ortalaması ise %37.4'tür.

Nijerya'da kişi başı elektrik enerjisi tüketimi 1990 yılında 87,1 kWh iken 2014 yılına gelindiğinde 144,5 kWh olmuştur. 2014 yılı dünya ortalaması ise 3.132,8 kWh olarak gerçekleşmiştir.

2010 yılında internet kullanan bireylerin toplam nüfusa oranı %11.5'tir. 2018 yılında ise bu oran yaklaşık dört katarak %42'ye yükselmiştir. 2018 yılı dünya ortalaması ise %50.7'dir.

Ülkenin 2019 yılı toplam ihracat 53.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. En önemli ihracat partnerleri Hindistan (%15), İspanya (%10), Hollanda (%9), Gana (%7) ve Fransa'dır (%7). 2019 yılı toplam ithalatı ise 47.4 milyar dolardır. Ülkenin en önemli ithalat partnerleri ise Çin (%25), Hindistan (%12), ABD (%10), Hollanda (%7) ve Belçika (%5) olmuştur (World Bank).

Ülke ticaretinde 2016 yılında 2.3 milyar dolar açık vermiş olsa da çoğunlukla dış ticaret fazlası vermektedir (son 10 yıl itibariyle ihracatı ithalattan daha çok gerçekleştirerek ticaret fazlası vermiştir). Ulaştığı ihracat, ithalat ve dış ticaret büyüklüğü bakımından kıtanın en önemli ekonomilerin başında gelmektedir (DEİK, 2019).

2019 ve sonrası dönemde düşük küresel petrol fiyatları, petrole dayalı ekonomiyi tahrip etmiştir. Tarım, telekomünikasyon ve hizmetler mütevazı ekonomik büyümeye katkıda bulunmaktadır, ancak Nijerya halkının yüzde 60'ından fazlası hala aşırı yoksulluk içinde yaşamaya devam etmektedir (<https://www.heritage.org/>).

Nijerya, son yıllarda sosyo-ekonomik açıdan bir miktar ilerleme kaydetmiş olsa da, yetersiz yatırım nedeniyle çalışmanın ilerleyen bölümlerinde de görüleceği üzere gerek ekonomik gerekse sosyal gelişimde zayıf kalmaktadır. Ülke petrole olan bağımlılığı azaltma ve ekonomiyi çeşitlendirme, başta telekomünikasyon ve ulaşım olmak üzere yetersiz alt yapı hususunda yeni yatırımlar yapma, güçlü ve etkili kurumlar oluşturma, yönetim sorunlarını ve kamu mali yönetim sistemlerini ele alma ihtiyacı dahil olmak üzere büyük kalkınma zorluklarıyla yüzleşmeye devam etmektedir.

### 3. Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) Anlaşması Ve Nijerya

Nijerya'nın sosyal ve ekonomik profilini çalışmada ele alırken ülkeye gelecek on yıllarda her açıdan katkı verecek son dönemdeki en önemli gelişmelerden biri olan ve yalnızca ülkeyi değil ülkenin dahil olduğu Afrika kıtasını ve bir bütün olarak dünyayı etkileyecek, gezegenin en büyük serbest ticaret bölgesini oluşturan Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) Anlaşması'na değinmemek doğru olmayacaktır.

Mart 2018'de 44 Afrika ülkesi Ruanda'nın Kigali şehrinde Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi'ni (AfCFTA) oluşturan şemsiye anlaşmayı imzalamıştır. AfCFTA malların ve hizmetlerin ticareti ve kişilerin ve sermayenin serbest dolaşımına yönelik tek bir pazar için kıtasal bir vizyonu temsil etmektedir. Anlaşma ile Afrika'da gelişmiş altyapıya ve daha yüksek sürdürülebilir sosyo-ekonomik kalkınma düzeylerine katkıda bulunacağı varsayılmıştır (Parshotam, A. 2018). Taraf ülke sayısının 54 olduğu Anlaşma, 1 Ocak 2021 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Anlaşma ile 1.3 milyar nüfusa sahip ve 3.4 trilyon dolarlık yeni bir serbest ticaret pazarı imkanı oluşturulacağı tahmin edilmektedir. Kıta içindeki ticareti %50 artırması öngörülen, dünya ticaretine 76 milyar dolar ek gelir sağlaması beklenen ve en büyük küresel serbest ticaret bölgesi olma özelliği taşıyan anlaşma (Olpak, N. 2021) kıtanın kaybettiği yılları telafi edebilmesi adına için son derece önemli bir kilometre taşı olma özelliği taşımaktadır.

Dünyadaki nüfusun tarım ve gıda ihtiyacını karşılamak üzere, 1 trilyon dolarlık yeni bir üretim gerçekleştireceği tahmin edilen anlaşmanın amacı, anlaşmaya onay veren taraf ülkelerin Avrupa ve Asya kıtaları ile %60'ı geçen dış ticaret hacmine karşı, aralarındaki %16 düzeyinde olan toplam dış ticaret hacmini olabildiğince artırmak, bölgenin zenginlik ve refahını güçlendirmek olarak ifade edilmektedir (Olpak, N. 2021). Anlaşma, kıtalar arası ticareti daha fazla teşvik etmeyi amaçlayarak kıta çapında bir serbest ticaret alanı oluşturarak kıtanın büyümesi için bir teşvik sağlayacaktır. AfCFTA'nın Afrika'nın kıta içi ticaretini artırarak kıtada daha hızlı, daha verimli ve daha ucuz ticareti kolaylaştırmaya yardımcı olup tüketici fiyatlarını düşürerek ekonomik faaliyet üzerinde uyarıcı bir etkiye sahip olacağı öngörülmektedir (EY Africa Attractiveness Report, 2019: 36).

Taraf ülkeler arasında anlaşma kapsamında, dış ticarete konu olan malların beş yıllık zaman içinde %90'ında (az gelişmiş ülkeler için 10 yıllık süre öngörülmüştür) kademeli olarak gümrük tarifelerinin kaldırılması, hassas niteliğe haiz geri kalan %7'lik malda ise 10 yıllık süre zarfında gümrük tarifelerinin kaldırılması ve %3 oranındaki malda ise (toplam 491 alt tarife pozisyonu) ulusal üretimlerin zarar görmemesi için tarife indirimine gidilmemesi planlanmaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı). Anlaşma ile nihai hedef, ortak bir Afrika pazarı ve gümrük birliği, bir Afrika para birliği ve bir Pan-Afrika Parlamentosu oluşturulmasıdır. Anlaşmanın Sekreteryası Gana'da bulunmaktadır.

Nijerya Hükümeti 7 Temmuz 2019 tarihinde anlaşmayı imzalamıştır (Ebokpo, R. 2020). Federal Yürütme Konseyi, Nijerya'nın Afrika Kıta Serbest Ticaret Bölgesi'ne (AfCFTA) üyeliğini 11 Kasım 2020'de onaylamıştır. AfCFTA kıtada hizmet ticareti için tek bir liberalleştirilmiş pazar yaratmayı amaçlamaktadır. İnşaat, mühendislik, teknoloji ve finansal hizmetler gibi çeşitli hizmet endüstrilerinde bol miktarda profesyonel arzı olan Nijerya gibi ülkeler, diğer ülkelere bu tür profesyonellerin hizmetlerine talebin gittikçe arttığını görecektir. Buna ek olarak sınır ötesi emek-yoğun ticaret, düşük vasıflı işçilerin hizmetlerini gerektirecek ve AfCFTA tarafından garanti edilen kişilerin serbest dolaşımı, bu kişilerin vereceği hizmetlerin serbest dolaşımını beraberinde getirecektir. AfCFTA'nın Nijerya ekonomisi üzerindeki etkisine ilişkin geçerli endişeler olsa da, bu endişeler hükümet tarafından savunmasız endüstrilerin korunmasını sağlamak için önlemler olarak (Adedipe, A.

A. and Atanda, O. 2020) giderilebileceği öngörülmektedir. Nijerya ile birlikte 30 ülke Kasım 2020 itibarıyla anlaşmayı hem imzalayıp hem de onaylamışlardır (Reuters, 12.11.2020).

Anlaşmanın tam olarak uygulanmasından önce altyapının iyileştirilmesi, imalat endüstrisinin güçlendirilmesi, güvenliği iyileştirme, iş yapma kolaylığı ve ülkenin rekabet gücünü artırma ihtiyacı olmuştur. Bu nedenle AfCFTA'ya giden yol ticaret müzakerelerinden daha fazlasıdır. Anlaşmanın uygulama üzerine faydalarını en üst düzeye çıkarmak için hem ulusal hem de bölgesel olarak yeterli hazırlık ve kapasite geliştirme gereklidir (Ebokpo, R. 2020). Anlaşmanın Nijerya'ya olan etkileri ve sonuçları konusunda çok daha fazla tartışma olacağını ve bunu ilgili tarafların çok yönlü değerlendireceklerini söyleyebiliriz.

#### 4. Küresel Endeksler ve Nijerya

Küresel kuruluşların araştırıp hazırladıkları ve araştırmaya konu olan ülke ve ekonomilerin finansal, ekonomik, sosyal, beşeri, askeri vb. kapasitelerine dair saptama, gözlem ve analizleri gerçekleştirdikleri endeksler ilgili taraflara önemli bir yol haritası işlevi görmektedirler. Bu endekslerin her biri alanında kendi alanında uzmanlaşmış kuruluşlar ve örgütler tarafından yapılmakta olup değerlendirmeyi yapan kuruluşlar ele aldıkları konulara göre farklı metotlar, veri teknikleri kullanmaktadırlar. Raporlar ülkelerin ekonomisi, büyüme potansiyeli, iş yapma olanakları, rekabet edebilirliği, siyasi ve ekonomik riskleri, dış politikadaki gelişmeleri, özgürlükleri gibi çeşitli konularda veriler sunarak ülke içi ve ülke dışındaki bütün ilgili tarafların hizmetine sunulmaktadır. Endeksler böylelikle ilgili tarafların hareket tarzını belirlemede önemli bir görevi yerine getirmektedir. Endekslerden elde edilen sonuçlar ülkeyi yönetenlere, karar vericilere ve araştırmacılara öngörülebilir gelecekle ilgili önemli ipuçları vermektedir (Yalçın, A. ve Yalçın, S. 2016: 699).

Endeksler ve bu kapsamda yapılan analizler ülkelerin ekonomi, hukuk, demokrasi, şeffaflık, sosyal politikalar gibi alanlarda sergiledikleri performanslarını da ortaya koymaktadır. Ulaşılan sonuçlar ulusal ve uluslararası düzeyde ilgili bütün taraflar tarafından değerlendirilerek kullanılır.

Nijerya'nın ekonomik ve sosyal verileri aşağıdaki tabloda genel olarak verilmiş ve seçilmiş global endekslere göre sırayla incelenerek detaylar her bir endeks sonucuna göre çalışmanın ilerleyen bölümlerinde ayrı ayrı değerlendirilme yoluna gidilmiştir.

**Tablo 2: Uluslararası Kuruluşların Endekslerine Göre Nijerya'nın Puan ve Sıralaması**

Endeksin Adı	2015		2016		2017		2018		2019		2020		Ülke Sayısı 2020	Değişim (2015'e göre)
	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan		
DOING BUSINESS (İş Yapma Kolaylığı E.)	170	47.33	169	44.69	169	44.63	145	52.03	146	52.89	131	56.9	190	+39
INDEX OF ECON. F. (Ekonomik Özgürlük E.)	120	55.6	116	57.5	115	57.1	104	58.5	111	57.3	116	57.2	186	+4
GLOBAL COMP. (Küresel Rekab Gücü E.)	127	3.46	124	3.39	125	3.3	115	47.5	116	48.3			141	+9
GLOBAL INNOVATION (Küresel Yenilik E.)	128	23.72	114	23.15	119	21.92	118	22.37	114	23.93	117	20.13	131	+11
CORRUPTION PERC. (Yolsuzluk Algı Endeksi)	136	26	136	28	148	27	144	27	146	26	149	25	180	-13
HUMAN DEVELOP. (İnsani Gelişim Endeksi)	152	0.514	152	0.527	157	0.532	157	0.532	158	0.534	161	0.539	189	-9
HUMAN CAPITAL * (İnsan Sermayesi End)						0.34	152	0.35			168	0.36	174	-16
STRENGTH OF L R. (Yasal Hakların Gü. E.)**	75	6	79	6	85	9	31	9	33	9	36	9	186	+39

Bu tablodaki veriler endeksin yayınlandığı ilgili yılın verileri dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ayarlamalar ve güncellemeler nedeniyle, değerleri ve sıralamaları daha önce yayınlanmış raporların değerleriyle karşılaştırmanın bazen yanıltıcı olabileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle en son yayımlanan endeksler bazen yeni kriterlere göre önceki yılları tekrardan değerlendirme yoluna gidebilmektedir.



\* İnsan Sermayesi Endeksi 2018 yılında 157 ülkeyi kapsamaktadır. \*\* Endekste "0" en kötü. "12" ise en iyi

Tablo 2'den de anlaşılacağı üzere ekonomik ve sosyal ana temalı endeksler ağırlıkta olmak üzere insani gelişim, iş piyasası, inovasyon, hukuk vb. alt temalı sekiz farklı küresel endeks öncülüğünde çalışma konusu olan Nijerya özellikle 2015-2020 dönemini kapsayacak şekilde incelenmiştir. Çalışmanın ilerleyen kısımlarında da görüleceği üzere önce endekslerle ilgili açıklamalar (amacı, geçmişi ve metodolojisi) yapılarak ülke detaylı bir şekilde ele alınmıştır. Küresel endeksler kapsamında Nijerya'nın konumunu daha iyi değerlendirebilmek adına diğer ülkelere ait verilerde yer yer paylaşılmıştır.

#### 4.1 Doing Business (İş Yapma Kolaylığı) Endeksi

İş Yapma Kolaylığı Endeksi küresel kuruluşların gerçekleştirdiği önemli endekslerden biridir. 2003 yılından günümüze Dünya Bankası tarafından her yıl hazırlanan "İş Yapma Kolaylığı Endeksi"nde (Doing Business); 190 ülkedeki (2020 yılı itibariyle) yerel şirketlerin iş yapma ve kurma kolaylığı ile iş yapmalarını etkileyen bir dizi düzenlemeleri 11 kriter kullanılarak çeşitli veri setleri kapsamında mercek altına alınmaktadır. Doing Business Endeksi iş yapmak için uygun ortama sahip olma ölçütlerine göre ülkelerin ekonomilerini inceleyerek bir sıralamaya tabi tutmaktadır. 2016 yılında yayımlanan endeksin başlangıç kısmında; amaç şöyle ifade edilmektedir: modern bir ekonomi mevzuatsız çalışamayacağı, kendi haline bırakılan piyasalar zayıf sonuçlar üreteceği ifade edilerek, iş piyasasındaki mevzuat iyi ve adil olduğu takdirde piyasadaki aktörler arasındaki güç dengesizliğini düzelterek daha doğru, adil sonuçlar doğmasına yol açacağı ifade edilmiştir (DB 2016). Endeks kapsamında iş yapma ortamı için belirleyici hukuki düzenlemelerin farklı iş adımları için şirketlerin algısına göre kolaylaştırıcı olup olmadığı ölçülerek, elde edilen sonuçlar sayısallaştırılarak tüm ülkeler için bir rapor haline getirilmektedir.

Endeks ile piyasada faaliyet gösteren özel sektördeki firmalar incelenmektedir. Özel sektör tarafından yönlendirilen büyümenin desteklenmesi kalkınma gündeminin kalbinde yer almaktadır. Yapılan çalışmalarda gelişmekte olan ülkelerin çoğunda, işlerin ve refahın en iyi özel sektörün potansiyelini açığa çıkararak oluşturulduğu sonucuna ulaşılmıştır. İşletmelerin gelişmesi için bir "olanak sağlayan ortam" yaratmak uluslararası kalkınmada yeni mantra haline gelmiştir (Hanusch, M. 2012: 2). Piyasada faaliyet gösteren özel sektördeki firmaların iş yapmaları için mevcut olanaklar endeks kapsamında değerlendirilmektedir.

2003 yılından itibaren hazırlanan İş Yapma Endeksi ile çeşitli göstergeler hazırlanıp, ülkelerin performansları incelenerek dünyada girişimciye en uygun iş ve yatırım ortamını sunan ülkeler tespit edilmeye çalışılmaktadır. 2003 yılında yayımlanan ilk Doing Business Raporu, 5 gösterge setini ve 133 ekonomiyi kapsıyordu. En son 2020 yılında yayımlanan çalışma ise 11 gösterge setini ve 190 ekonomiyi dikkate alarak hazırlanmıştır ve 2 Mayıs 2018'den 1 Mayıs 2019'a kadar ki zaman aralığı dikkate alınmıştır.

İş Yapma Kolaylığı Endeksi on bir alt kriter kapsamında ülkelerde tatbik edilmekte olan hukuk ve mevzuatın kalitesine ve etkinliğine bakarak iş yapma kolaylığını değerlendirip sıralamaya tabi tutmaktadır. Endeks kapsamındaki "İşgücü Piyasası Düzenlemeleri" hariç diğer on kriter puanlanmaktadır (1-"İşe Başlama", 2-"İnşaat İzinlerinin Alınması", 3-"Elektrik Temini", 4-"Tapu Siciline Kayıt", 5-"Kredi Temini", 6-"Azınlık Yatırımcıların Korunması", 7-"Vergilerin Ödenmesi", 8-"Sınır Ötesi Ticaret", 9-"Sözleşmelerin Uygulanması" ve 10-"İflasın Çözümü")

Bir ülkenin yönetiminde olan kişilerin/politikacıların, ülke ekonomilerinin toplu olarak iş yapma kolaylığı konusunda dünyada ve bölgesinde ve benzer ekonomilerde nerede durduğunu bilmelerinde fayda vardır. Endeks ölçtüğü alanların kapsamını genişleterek politika yapıcılara iş ortamının daha eksiksiz bir resmini çizerek yapılması gereken reformlarla ilgili olarak gündemlerine alınması gereken yeni alanları sunmaktadır. Endeks ayrıca, ekonomiler arasında ve zaman içinde iş düzenleme ortamlarını karşılaştırmak için kapsamlı nicel verileri toplayarak ve analiz ederek, ekonomileri daha verimli düzenlemelere doğru rekabet etmeye teşvik eder; reform için ölçülebilir kriterler sunar; akademisyenler, gazeteciler, özel sektör

araştırmacıları ve her bir ekonominin iş ortamıyla ilgilenen diğerleri için bir kaynak olarak hizmet eder.

Endeksin ana gayesi küresel ölçekte ülkelerde faaliyet gösteren yerel işletmelere yönelik düzenleyici ortamın anlaşılması ve geliştirilmesi için nesnel bir zemin oluşturmak olarak ifade edilmiştir. Bu amaçla endeks kapsamındaki veri setleri ihtiyaç duyulduğunda revize edilerek yeniden şekillendirilmektedir. 2003 yılında ilk kez yayımlanan endeks günümüze kadar büyük bir gelişme kaydetmiştir ve gelişmeye de devam etmektedir. Endeksin veri düzeltme oranı yaklaşık %5 gibi küçük bir orana sahiptir. 2013 yılından yayımlanan endeks ile önemli değişiklikler yapıldığından daha önceki yayımlanan endeksler ile kıyaslama yapmak çok da mümkün değildir. Yöntem ve metodolojide yapılan değişiklikler özellikle politik karar vericilere ve araştırma yapmak isteyenlere kolaylık sağlamakta veri toplama yöntemleri geliştirilerek iş düzenleme ortamını daha ayrıntılı verilerle daha da kullanışlı hale getirilmektedir. İş düzenlemesinin kalitesinin önemi ve düzenleme verimliliği ve bütün bunların neden olduğu ekonomik sonuçlar hakkındaki anlayışın geliştirilmesi çalışmanın en önemli unsurlarıdır.

Endeks kapsamında ülkeler 1'den 190'a kadar sıralamaya tabi tutulmaktadır. Sıralamada 1'e doğru yaklaştıkça ilgili ülkede yeni bir iş kurmak ve yapmak oldukça kolay anlamına gelmektedir. Bu anlamda ilgili ülke yüksek performansı göstermektedir. Endeks kapsamındaki ülkelerin sıralaması toplam sınıra uzaklık puanlarına göre yapılmaktadır. İlk olarak 2012 yılında yayımlanan endeks kapsamında kullanılan sınıra uzaklık puanı, her ekonominin "sınıra" uzaklığını on altı kriter kapsamındaki veri setlerinde kullanılmaktadır. Burada sınır "0 ve 100" arasında bir ölçeğe göre (burada 100 değeri üst sınırı temsil etmektedir) tespit edilmekte olup 100'e yaklaşan puanlar ilgili ülkede çok daha etkin bir iş ortamı ve çok daha güçlü yasal kurumların var olduğunu işaret ederek yatırımcılara yol göstermektedir (Uludağ, A. 2015: 20). Sıralamada yüksek skorlara sahip ülkelerde hiçbir düzenlemenin olmadığı anlamı çıkarılmamalıdır. Bu ülkeler güçlü kurumlar ve sağlam altyapılar ile sistemli ve rasyonel bir düzen kurarak piyasadaki girişimcileri teşvik ederek, süreçleri kolaylaştırarak, maliyetleri en aza indirgeyerek gerek özel sektörü gerekse kamunun çıkarlarını koruyup geliştirebilmişlerdir.

İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde incelenen 190 ülke içerisinde her bir ülkede seçilen bir şehir iş düzenlemelerini ekonomideki veya bölgedeki diğer şehirlerle ve İş Yapma Kolaylığı'nın sıraladığı 190 ekonomi ile karşılaştırılabilir hale getirilir. Her ülkeden seçilen bir kente ilave olarak 2015 yılından itibaren yapılan bir değişiklikte nüfusu 100 milyonun üzerinde olan 11 ülkede ikinci bir şehirde çalışma kapsamına alınmıştır (Rusya Federasyonu, Amerika Birleşik Devletleri, Meksika, Nijerya, Hindistan, Endonezya, Japonya, Bangladeş, Brezilya, Çin ve Pakistan). Diğer büyük şehirler ile ülkeler için karşılaştırma olanağı verdiğinden dolayı ikinci bir şehrin ilave edilmesi son derece önemli bir değişiklik olmuştur.

Endeks ve burada kullanılan çalışma metodolojisi ile veri setleri rasyonel ve kullanışlı olmasının yanında bazı kısıtları ve sınırlamaları da içerisinde barındırmaktadır. Dolayısıyla ekonominin tamamı, rekabet gücü, yolsuzluklar, bazı altyapı hizmetleri, ekonomik istikrar, ülkenin güvenlik düzeyi, kurumların güçlü ve zayıf tarafları ve işgücü becerileri gibi bazı unsurlar ölçülememektedir (Uludağ, A. 2015: 21).

Doing Business 2020'de dünya çapında 115 ekonomi iş yapmayı kolaylaştırmıştır. Doing Business 2020'de en dikkat çekici iyileşme gösteren ekonomiler içerisinde Nijerya'da bulunmaktadır. Diğer ülkeler ise; Hindistan, Bahreyn, Suudi Arabistan, Ürdün, Togo, Kuveyt, Çin, Tacikistan ve Pakistan olmuştur.

Endeksi kapsamında Nijerya'daki dikkate alınan şehirler Lagos ve Kano'dur. Endeks kapsamında ülkede yapılan çalışmada Lagos %77 ve Kano ise %23 ağırlığa sahiptir.

Yeni Zelanda son 12 yıldır endeks kapsamında sürekli olarak ilk sırada yer almaktadır. Nitekim 2020 İş Yapma Kolaylığı Endeksi'nde de toplamda 86.8 puanla 190 ülke içerisinde birinci sırada kendini konumlandırmıştır.

Aşağıdaki Tablo-3'e bakıldığında Nijerya 2015 yılında yayımlanan Doing Business Endeksi'nde 189 ülke içerisinde 130'uncu sırada yer almıştır. 2020 Doing Business Endeksi'nde ise

incelenen altı yıl içerisinde yaptığı çeşitli reformların etkisiyle ülke 190 ülke içerisinde 131'inci sıraya yükselmiştir.

**Tablo 3: Doing Business Endeksi'ne Göre Nijerya (2015-2020)**

Kriterler	Değer	Yayımlanan Endeksler						DB 2020 En İyisi Y.Zelanda
		DB2015	DB2016	DB2017	DB2018	DB2019	DB2020	
GENEL SIRA VE PUAN	Sıra	170	169	169	145	146	131	1
	Puan	47.33	44.69	44.63	52.03	52.89	56.9	86.8
11 ALT KRİTERE GÖRE PUAN VE SIRALAMA								
İşe Başlama	Sıra	129	139	138	130	120	105	1
	Puan	77.13	77.13	78.62	80.8	82.97	86.2	100
İnşaat İzinlerinin Alınması	Sıra	171	175	174	147	149	55	7
	Puan	50.0	49.61	49.63	58.81	57.84	73.6	86.5
Elektrik Temini	Sıra	187	182	180	172	171	169	48
	Puan	31.37	30.91	29.43	34.68	42.63	47.4	84.0
Tapu Siciline Kayıt	Sıra	185	181	182	179	184	183	2
	Puan	26.56	31.43	31.44	34.08	28.89	29.51	94.6
Kredi Temini	Sıra	52	59	44	6	12	15	1
	Puan	60.0	60.0	65.0	90.0	85.0	85.0	100
Azınlık Yatırımcıların Korunması	Sıra	62	20	32	33	38	28	3
	Puan	57.5	68.33	65.0	66.67	66.67	72.0	86.0
Vergilerin Ödenmesi	Sıra	179	181	182	171	157	159	9
	Puan	39.15	32.17	28.09	48.44	53.53	53.7	91.0
Sınır Ötesi Ticaret	Sıra	159	182	181	183	182	179	63
	Puan	50.12	18.05	19.93	19.93	23.08	29.2	84.6
Sözleşmelerin Uygulanması	Sıra	140	143	139	96	92	73	23
	Puan	47.71	48.59	48.59	56.32	57.9	61.5	71.5
İflasın Çözümü	Sıra	131	143	140	145	149	148	36
	Puan	33.76	30.68	30.06	30.60	30.42	30.61	69.5

Not: İşgücü Piyasası Düzenlemeleri ile ilgili göstergeler iş sıralaması yapılırken tabloya dahil edilmemektedir. Bu alt kategori ilgili sonuçlar raporda sunulmuştur.

2020 Raporu'nda ölçülen üç veya daha fazla alanda en çok gelişme gösteren 10 ekonomiden biri de Nijerya olmuştur. Ülkede 11 alt kategorinin altısında (İşe başlama, İnşaat izinlerinin alınması, Elektrik temini, Sınır ötesi ticaret ve Tapu siciline kayıt kriterlerinde) yaptığı ciddi reformlar neticesinde 2019 yılında yayımlanan bir önceki endekse göre 15 sıra ilerleme göstererek 2020 endeksinde 190 ülke içerisinde 131'inci sıraya yükselmiştir. Nijerya, ikinci kez en iyi 10 geliştiriciden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkeyi 2020 ve 2015 yıllarında yayımlanan endeksleri dikkate alarak incelediğimizde karşımıza aşağıdaki sonuçlar çıkmaktadır:

- Tabloya göre Doing Business 2020'da Nijerya, 2015 yılına göre (DB2015); ölçülen 8 kriterde ilerleme, 2 kriterde ise gerileme kaydetmiştir.
- “Kredi Temini” konusu en iyi olduğu alt kriterlerin başında gelmekte olup 190 ülke içerisinde 15'inci sırada yer almaktadır. Diğer en iyi olduğu iki kriter ise “Azınlık Yatırımcıların Korunması” (28'inci sıra), “İnşaat İzinlerinin Alınması” (55'inci sıra).
- “Tapu Siciline Kayıt” kriteri ise ülkenin en kötü olduğu konuların başında gelmekte olup dünyada 183'üncü sırada yer almaktadır. Kötü olduğu diğer iki kriter ise “Sınır ötesi ticaret” (179'uncu sıra) ve “Elektrik temini” (169'uncu sıra).
- 2020 yılını 2015 ile kıyasladığımızda ölçülen 10 kriterin 8'inde az ya da çok iyileşmeler sağlanarak incelenen 190 ülke içerisinde 2020 yılında daha iyi bir sıraya yükselmiştir. “Sınır

ötesi ticaret” ve “İflasın çözümü” konularında ise ülkedeki koşullar, düzenlemeler ve bürokratik işlemler gibi hususlarda daha da kötüye gidildiğini ve sıralamada daha da geriye düştüğünü görmekteyiz. Nitekim 2015 Doing Business Endeksi’nde ülke “Sınır ötesi ticaret” kriterinde 159’uncu sırada iken 2020 Doing Business Endeksi’nde ise 20 sıra daha gerileyerek 179’uncu sıraya konumlanmıştır. Aynı şekilde “İflasın çözümü” kriterinde ise 17 sıra gerileyerek 148’inci sırada yer almıştır.

- “İşgücü Piyasası Düzenlemeleri” konusunda ülkedeki mevcut durum ise; ülkede 18 Nisan 2019’da, 2019 Asgari Ücret Yasası yürürlüğe girmiş ve Nijerya Federal Cumhuriyeti genelinde Nijeryalı işçi veya çalışanlara ödenecek asgari ücreti 18.000 Nijerya Nairası’ndan (NGN) 30.000 Nijerya Nairası’na yükseltilmiştir. Bu ücret Nijerya’daki herhangi bir işverenin kuruluşundaki en düşük ücretli işçiye veya çalışana her ay ödemesi gereken asgari tutardır. Nijerya’da özellikle sendikal haklar başta olmak üzere, ücretlerin hesaplanma oranları ve yöntemi, ödeme şekli ve süresi, çalışma saatleri, tatil hakkı, sözleşmenin feshi vb. konularda hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulduğunu 2020 Doing Business Raporu’nda görmek mümkündür.

Yukarıdaki verilenlerden hareketle Nijerya’nın yeni bir iş kurmak için şartları iyileştirerek uygun bir ülke haline gelmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Bu kapsamda 2021 Ocak itibarıyla yürürlüğe giren Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması da Batı Afrika’da önemli bir bölgesel oyuncu olan Nijerya açısından, yatırımcılar için itici bir güç olacaktır.

#### 4.2 Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index Of Economic Freedom)

Ekonomik Özgürlük Endeksi (Index of Economic Freedom) her yıl, Washington’daki düşünce kuruluşlarından biri olan The Heritage Foundation tarafından hazırlanan ve 1995 yılından beri yıllık olarak yayımlanarak ekonomik özgürlükler noktasında inceleme kapsamındaki ülkeleri, çeşitli ölçütler eşliğinde sıralamasını veren global endekstir.

Ekonomik özgürlük, ticarete konu olan mallar başta olmak üzere sermayenin ve emeğin herhangi bir otoritenin/gücün izni olmaksızın gönüllü mübadele yoluyla değiş tokuş edebilmelerini ifade etmektedir. Değiş tokuş ne kadar az müdahalesiz gerçekleşirse ekonomide daha fazla yatırım, üretim, tüketimi faaliyetleri artacaktır. Bütün bu faaliyetler ilgili ekonominin çok fazla özgür olmasına işaret etmekte olup süreç neticesinde ülke daha fazla büyüme imkanı yakalayacaktır. Ekonomik özgürlüğün olduğu ülkelerde bireyler tamamen korunmasız değildirler. Çeşitli enstrümanlar vasıtasıyla devlet tarafından korunmakta ancak kısıtlanmamaktadır.

Ekonomik özgürlük, dört ana kategoride toplamda on iki niceliksel ve niteliksel faktöre dayalı olarak ölçülmektedir. Ana ve alt kategoriler: 1-“Düzenleyici Verimlilik” (iş özgürlüğü, çalışma özgürlüğü, parasal özgürlük), 2-“Hukukun Üstünlüğü” (mülkiyet hakları, devlet bütünlüğü, yargı etkinliği), 3-“Devlet Büyüklüğü” (devlet harcamaları, vergi yükü, mali sağlık), ve 4-“Açık Piyasalar” (ticaret özgürlüğü, yatırım özgürlüğü, finansal özgürlük). Bu kategorilerdeki on iki ekonomik özgürlüğün her biri 0 ile 100 arasında derecelendirilir. Bütün bu değerlendirmeler neticesinde ülkenin almış olduğu genel puan, her bir kritere eşit ağırlık verilerek, inceleme kapsamındaki 12 ekonomik özgürlük veri setinin ortalaması alınarak elde edilir. Yüksek puanlar yüksek özgürlük seviyesini temsil etmektedir.

2020 yılında 26’ncısı yayımlanan endeks 2018 yılının ikinci yarısından 2019 yılının ilk yarısına kadar ki dönemi kapsamaktadır. 2020 yılındaki endekste en iyi sıralamaya sahip ilk beş ülke sırasıyla: Singapur (89.4p), Hong Kong (89.1p), Yeni Zelanda (84.1p), Avustralya (82.6p) ve İsviçre’dir (82.0p). En son yayımlanan endekste Nijerya 180 ülke içerisinde 57.2 puanla 116’ncı sırada yer almıştır. 2015 yılında yayımlanan endekste ise, 178 ülke içerisinde 55.6 puanla 120’inci sırada konumlanmıştır. Ekonomik özgürlük konusunda ülkede 2015 yılına göre kısmi bir iyileşme olsa da “Mostly Unfree” yani çoğunlukla özgür olmayan ülkeler grubundadır. 2020 yılındaki raporda; ekonomik özgürlük ve ekonomik kalkınma, Nijerya’nın kronik ve şiddetli siyasi istikrarsızlığı, hükümetin merkez bankasına ve ekonomiye müdahalesi ve yaygın yolsuzluktan dolayı zarar gördüğü tespiti yapılmıştır.

**Tablo 3: Nijerya'nın Ekonomik Özgürlük Endeksi  
- 2020**

Genel Puan: 57.2		Dünya Sıralaması: 116	
<b>Hukukun Üstünlüğü</b>		<b>Devlet Büyüklüğü</b>	
Mülkiyet hakları	38.1	Vergi Yüğü	85.1
Yargı Etkisi	32.2	Devlet Harcamaları	96.2
Devlet Bütünlüğü	22.3	Mali Sağlık	64.1
<b>Düzenleyici Verimlilik</b>		<b>Açık Piyasalar</b>	
İş Özgürlüğü	54.7	Ticaret Özgürlüğü	62.4
Emek Özgürlüğü	84.0	Yatırım Özgürlüğü	45.0
Parasal Özgürlük	61.7	Finansal özgürlük	40.0

2020 yılındaki rapora göre; ülkede mülkiyet haklarının korunması zayıftır. Rüşvet, bir iş kurarken ve mülkü kaydederken yaygın bir uygulamadır. Yargı; siyasi müdahale, yetersiz personel, yetersiz finansman, verimsizlik ve yolsuzluk yüzünden aksamaktadır. En yüksek bireysel gelir vergisi oranı yüzde 24 ve en yüksek kurumlar vergisi oranı yüzde 30'dur. Kamu borcu GSYİH'nin %28.4'üne eşittir. Bir iş kurma, elektrik alma ve sözleşmelerin uygulanmasında iyileşmeler vardır ancak yetersizdir. Nijerya halkının yüzde 60'ından fazlası aşırı yoksulluk içinde yaşıyor. Canlı bir işgücü piyasası henüz gelişmemiştir. Uygulanan ortalama gümrük tarife oranı %11.3'tür. Ağır tarife dışı engeller ticaretteki büyümeyi daha da caydırmaktadır. Çoğu sektör özel yatırıma açıktır ve düzenlemeler resmi olarak yabancı ve yerli yatırımları eşit şekilde uygulanmaktadır. Ancak yatırım rejimi verimlilik ve şeffaflıktan yoksundur. Devlet, kredi tahsisini etkilemeye devam etmektedir.

#### 4.3 Küresel Rekabet Gücü Endeksi (Global Competitiveness Index)

Küresel Rekabet Edebilirlik Endeksi 1979 yılından günümüze Dünya Ekonomik Forumu (WEF) tarafından yayımlanmakta ve ülkeleri rekabet güçlerine göre sıralamaktadır. Ekonomik büyümenin temel faktörlerini anlama konusunda katkıda bulunan rapor, bazı ülkelerin ekonomik büyümesini artırmadaki başarısının nedenini açıklamada yardımcı olmakta ve politika uygulayıcıları başta olmak üzere, iş dünyasında faaliyet gösteren yöneticilere gelişmiş bir ekonomi için gerekli olan enstrümanlar konusunda fikir vermektedir (WEF).

Rapor sayesinde rekabetçilik konusunda ülke ekonomilerini mikroekonomik ve makroekonomik durumunu kapsamlı şekilde nicel ve nitel analiz gerçekleştirilmekte ve bu analiz 12 ana başlık ve her bir bileşenin farklı sayıdaki konularından oluşan alt göstergeleri değerlendirilerek yapılmaktadır. Bu çerçevede 2019 yılındaki endeksi dikkate aldığımızda ana başlıklar ve alt göstergelerin sayıları şu şekildedir: "Kurumsal Yapılanma" (26), "Altyapı" (12), "Bilgi ve İletişim Teknolojilerine Uyum" (6), "Makroekonomik İstikrar" (2), "Sağlık" (1), "Beceriler" (9), "Mal Piyasası" (7), "İşgücü Piyasası" (12), "Finansal Sistem" (11), "Pazar Büyüklüğü" (2), "İş Dünyasının Dinamizmi" (8), "İnovasyon (Yenilik) Kabiliyeti" (10). Endekste değerlendirilen ana bileşenler kapsamındaki alt bileşenlerin içeriği ve sayısı bazı yıllar değişiklik gösterebilmektedir. Ayrıca Tablo-2'de de görüleceği üzere, önceki yıllara göre puanlamada da bir değişiklik izlenmektedir. 2017 yılına kadar; 1 (en düşük) ile 7 (en yüksek) olacak şekilde yapılan puanlama, 2017 sonrasında 0-100 arası değerler üzerinden gösterilmeye başlanmıştır.

Tablo-2'yi dikkate aldığımızda Nijerya 2015 yılında 141 ülke içerisinde 127'inci sırada kendini konumlandırmıştır. En son yayımlanan 2019 yılı raporunda ise ülke 11 sıra yükselerek 116'sıraya yükselmiştir. 2019 yılı endeksinde dünyada en iyi olan ve ilk üç sırada yer alan ülkeler ise: Singapur (84.8p), ABD (83.7p) ve Hong Kong (83.1p) olmuştur. Nijerya incelenen dönem itibarıyla iyi bir performans göstermiş ancak küresel anlamda rekabet gücünü artırabilmesi adına atması gereken çok daha kuvvetli ve radikal adımlar gerekmektedir.

**Tablo 4: Nijerya'nın Küresel Rekabet Gücü Endeksi Puan ve Sıralaması - 2019**

	Genel Durum	Kurumsal Yapılanma	Altyapı	Bilgi ve İletişim Tek. Uyum	Makroekonomik İstikrar	Sağlık	Beceriler	Mal Piyasası	İşgücü Piyasası	Finansal Sistem	Pazar Büyüklüğü	İş Dünyasının Dinamizmi	İnovasyon Kabiliyeti
Puan	<b>48,3</b>	41	40	33	60	47	40	52	60	44	71	59	32
Sıra	<b>116</b>	128	130	118	130	127	129	97	67	131	30	79	94

Not: 141 ülke içerisinde

Yukarıdaki Tablo-4 dikkate alındığında Nijerya'nın küresel rekabet konusunda avantajlı olduğu üç ana bileşen sırasıyla; "Pazar büyüklüğü", "İşgücü piyasası" ve "İş dünyasının dinamizmi" olmuştur. Burada iyi bir performans göstermesinin ana sebebi sahip olduğu 200 milyonu aşan insan popülasyonu ile kıtadaki stratejik konumu ve coğrafyasının olduğu söylenebilir. Ülkenin küresel rekabet noktasında performansının kötü olduğu ana bileşenler ise sırasıyla; "Finansal sistem", "Altyapı", "Makroekonomik istikrar", "Beceriler", "Kurumsal yapılanma" ve "Sağlık"tır.

Ülkenin bölgede ve dünyada rekabet edilebilirliğini sağlamak üzere istikrarlı ekonomi, güçlü kurumlar, yetenekli ve sağlıklı insan kaynağı, yenilikçi anlayış kapasitesi ve bütün bunları kapsayacak üretime dayalı ekonomik büyüme gerekmektedir.

#### 4.4 Küresel Yenilik Endeksi (Global Innovation)

Bilim ve teknolojiyi kullanırken ekonomik ve toplumsal yarar ortaya çıkartma işlemine inovasyon denir (Yamaç, K. 2001). Rhonda Roberts'a göre inovasyon aynı zamanda ticari olarak geliştirilebilme özelliği gerektiren bir etkinliktir (Roberts, R. 1998: 166). İnovasyon tek başına işleyen bir etkinlik olmayıp bu etkinliğin içerisinde tüm süreçlerinde bilim ve teknoloji yer almaktadır. Bu faaliyetlerin sonucunda ortaya çıkan fikir ya da ürünün somut bir çıktı ile pazarlanabilir olması önemli hale gelmektedir. Ekonomi ve bilim alanında çalışan tüm kişi ve kurumlar sürecin tamamında yer almalı ve inovasyon konusunda ülkenin tamamını kapsayacak ulusal bir politikası olmalıdır (Yamaç K. 2001).

Endüstri sektörünü uzun vadeli planlayan, bilgi edinme ve uygulamaya yatırım yaparak teşvik eden, inovasyon ve teknoloji politikalarını endüstriyel ve ekonomik politikayla bütünleştiren ülkeler global rekabet ölçeğinde başarılı olan ülkeler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Küresel İnovasyon (Yenilik) Endeksi her yıl ABD'nin New York Eyaleti'nde bulunan Cornell Üniversitesi ile Fransa ve Singapur'da merkezleri bulunan Insead Üniversitesi ve Dünya Fikri Mülkiyet Hakları Örgütü (WIPO) tarafından hazırlanmaktadır. En son 2020 yılında yayımlanan 13'üncü Rapor'un ana teması "İnovasyonu Kim Finanse Edecek?" olmuştur.

Endekste 66.08 puanla İsviçre ilk sırada yer alırken onu İsveç (62.47) ve ABD (60.56) takip etmiştir. Nijerya ise 2020 yılı endeksinde 131 ülke içerisinde 20.13'lük puanla 117'inci sırada yer almıştır. Ülke 2015 yılındaki endekste ise 128'inci sıra ile en sonlarda konumlanmıştır. İncelenen dönem itibarıyla ülke, 11 sıra ilerlemiş olmasına rağmen bu araştırma kapsamında ele alınan endeksler açısından performansının en kötü olduğu alanlardan birinin "Küresel Yenilikler" olduğunu ifade edebiliriz.

Endeks kapsamında yapılan değerlendirme; inovasyon girdileri ve çıktıları olarak gruplandırılmış 7 ana başlık ve her bir ana bileşenin farklı içeriklerden oluşan yaklaşık 80 alt göstergeden meydana gelmektedir. Değerlendirme kapsamındaki ana başlıklar; 1-"Kurumlar", 2-"İnsan Sermayesi ve Araştırma", 3-"Altyapı", 4-"Pazar Gelişimi", 5-"İş Gelişimi", 6-"Bilgi ve Teknoloji Çıktıları" ve 8-"Yaratıcı Çıktılar"dan oluşmaktadır.

**Tablo 5: Nijerya'nın Küresel Yenilik Endeksi Puan ve Sıralaması - 2020**

	Genel Durum	Kurumlar	İnsan Sermayesi ve Araştırma	Altyapı	Pazar Gelişimi	İş Gelişimi	Bilgi ve Teknoloji Çıktıları	Yaratıcı Çıktılar
Puan	<b>20.13</b>	51.1	11.2	21.3	41.6	23.8	9.4	11.5
Sıra	<b>117</b>	110	121	124	102	75	120	110

Not: 131 ülke içerisinde

Yukarıdaki Tablo-5 dikkate alındığında Nijerya'nın küresel yenilik konusunda avantajlı olduğu en iyi ana bileşen yalnızca "İş Gelişimi"dir. Diğer 6 ana başlıkta ise 131 ülke içerisinde ilk 100'e giremediği ve bu anlamda performansının çok kötü olduğu görülmektedir.

2020 yılı endeksinde alt orta gelir grubunda, on iki ekonomiden biri olan Nijerya, kalkınma düzeyleri için beklentilerin altında bir performans göstermektedir. Raporla göre Nijerya son dönemde başta telekomünikasyon ve inşaat malzemeleri olmak üzere ciddi yatırımlar yapmıştır. Bağımsız Yatırım Otoritesi'nin (NSIA) ülkedeki sağlık hizmetleri teknolojisine yoğun bir şekilde yatırım yaptığı anlaşılmaktadır. NSIA, Lagos Üniversitesi Eğitim Hastanesi ile kanser merkezinin donatılması kapsamında ortaklaşa 11 milyon ABD dolarlık yatırım yapmıştır.

Ülke bu çalışmanın genelinden ve Tablo-2'deki verilerden de anlaşılacağı üzere gelişmekte olan bir ülkedir. Nijerya gibi gelişmekte olan ülkeler hala gelişmiş dünya teknolojisine bağımlıdır. Bununla birlikte ülke yenilik ve teknoloji üretimi ve yönetimi için güçlü bir potansiyele sahiptir. Öncelikli olarak teknolojik altyapının güçlendirilmesi sağlanarak, eğitim kurumları ile iş dünyası arasındaki koordinasyon ve bağlantıların yaygınlaştırıp, ülke için öncelikli alanlar tespit edilip bununla ilgili Ar-Ge çalışmalarını bir süreç dahilinde gerçekleştirebildiği ölçüde inovasyon hususunda avantajlı hale gelebilecektir. Bu anlamda bir milyarı aşkın nüfusa ve milyarlarca dolarlık serbest ticaret pazarına imkan verecek olan ve katılımcılar arasında Nijerya'nın da olduğu Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) Anlaşması küresel ekonomide gerek Afrika kıtasına gerekse kıtanın en büyük ekonomisi olan Nijerya'ya daha iyi inovasyon ve rekabet gücü pozisyonlarını teşvik edebilme potansiyelini de içerdiği göz ardı edilmemelidir.

#### 4.5 Yolsuzluk Algı Endeksi (Corruption Perceptions Index)

1995 yılından günümüze kadar her yıl Uluslararası Şeffaflık Örgütü (Transparency International) tarafından hazırlanan endeks ile kamuoyu nezdinde yapılan araştırmalar neticesinde ülkelerin kamu sektöründeki yolsuzluk bağlamında vatandaşların algısı tespit edilmeye çalışılarak elde edilen sonuçlar "Yolsuzluk Algı Raporu" ismiyle yayımlanmaktadır. 2020 yılında yayımlanan en son endeks kapsamında 180 ülke inceleme kapsamına alınarak 13 farklı başlıktaki veri setleri öncülüğünde hazırlanan endekste ülkeler 0 ile 100 arasında bir değer ile sıralamaya tabi tutulmakta olup, bu değer 0'a doğru yaklaştıkça kötü, 100'e doğru yaklaştıkça ise olumlu olarak değerlendirilmektedir.

Bireyin ve toplumun her açıdan sağlıklı gelişebilmesi en önemli ön koşullarından biri de yolsuzluğun ve nepotizmin minimum düzeyde olmasıdır. Bu husus Uluslararası Şeffaflık Örgütü Başkanı Delia Ferreira Rubio şöyle ifade etmiştir: "Yolsuzluk sıradan insanları barış, sağlık, güvenlik ve refah haklarından mahrum ediyor. Gençleri potansiyellerini gerçekleştirebilecekleri bir gelecekte mahrum eder ve bir ulusun zenginliğini azınlığın yararına kötüye kullanır. Toplanma özgürlüğü hakkını kullanan barışçıl protestocular asla şiddet ve vahşete maruz kalmamalıdır. Vatandaşların yolsuzluğun sona ermesi talepleri duyulmalı ve buna göre hareket edilmelidir" (<https://www.transparency.org/en/press/nigeria-must-stop-using-violence-against-protesters>).

2020 raporuna göre Yolsuzluk Algısı Endeksi'nde en iyi puanları alan beş ülke sırasıyla:

Danimarka (88p), Yeni Zelanda (88p), Finlandiya (85p), Singapur (85p) ve İsveç (85p) olmuştur. Nijerya ise aldığı 25 puanla 180 ülke içerisinde 149'uncu sırada yer almıştır. İncelenen 2015-2020 döneminde ülke bu alanda son derece kötü bir performans sergilemiştir. 2015 yılındaki raporda 26 puanla 136'ncı sırada yer alırken 2020 yılına geldiğinde 13 sıra gerileyerek 149'uncu olmuştur. Ülke yolsuzluklar konusunda sürekli bir ivme kaybetmiştir.

Yayımlanan 2020 raporuna göre Nijerya'daki farklı eyaletlerdeki (Kwara, Plateau, Cross River, Kaduna, Lagos, Edo, Ekiti, Taraba ve Osun) depolarda eyalet hükümetleri tarafından COVID-19 palyatiflerinin istiflendiği/stoklandığı iddiaları olduğunu ve bunların Hükümet tarafından ciddi bir şekilde sorgulanması gerektiği üzerinde durulmaktadır.

Afrika için 2019 Küresel Yolsuzluk Barometresi, Nijeryalıların polisi ülkedeki en yozlaşmış kurum olarak değerlendirdiğini ortaya koymuştur. Ankete katılanların neredeyse yarısı, son 12 ayda polise rüşvet verdiğini bildirmiştir (<https://www.transparency.org/en/press/nigeria-must-stop-using-violence-against-protesters>). Yukarıdaki her iki örnekte göstermektedir ki Nijerya 2020 yılı itibarıyla yolsuzluk performansında 2015'e kıyasla bu yana çok daha kötü durumdadır. Aynı zamanda da bu çalışmada görüleceği üzere incelenen sekiz küresel endeks içerisinde iyi olmadığı sahalardan biri de "yolsuzluk ve yolsuzlukla mücadele"dir.

#### 4.6 İnsani Gelişim Endeksi (The Human Development Index)

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)'na bağlı İnsani Gelişim Rapor Ofisi tarafından hazırlanan "İnsani Gelişim Raporu" (İGR), 189 ülke ve BM tarafından tanınan bölgeler hakkında değerler sunan, ülke ve bölgeleri sıralayan, önemli bir uluslararası endekstir. Endeks dikkate aldığı gelirin yanı sıra eğitim ve sağlığa ilişkin göstergeleri araştırarak ölçmeyi hedeflemektedir. İGE üç boyutlu insani gelişimin birleşik ölçümünü; uzun ve sağlıklı yaşama (yaşam ömrü ile ölçülür), eğitilmiş olmak (yetişkin okur-yazarlığı ve ilk, orta-liseye kayıt) ve saygın/iyi şekilde yaşam standardına sahip olmak (satın alma gücü paritesi ve kişi başına düşen gelirle ölçülür) dikkate alarak değerlendirmeler yapar. Gelir adaletsizliği, cinsiyet, insan hakları ve politik serbestlik gibi bazı konular inceleme kapsamında değildir. Endeks ile insani gelişim noktasında gelir ile iyi yaşamın arasındaki karmaşık ilişkiler hakkında belirli bilgiler ortaya konulmaya çalışılmaktadır (Yalçın, A. ve Yalçın, S. 2016: 701).

İnsani Gelişim Raporu ölçülebilir ve ulaşılabilir veriler olması dolayısıyla sağlık, gelir, eğitim, istihdam, cinsiyet farklılıkları, ücretler, karar alma mekanizmalarına katılım, elektrik hizmetlerine ve temiz suya erişim, çevre kirliliği, araç sahipliği ve ısınmak için kullanılan yakıt türü, gibi insani gelişmeyi ölçmeyi amaçlayan göstergeler rapor hazırlanırken kullanılmaktadır. 2020 yılında yayımlanan rapordaki insani gelişim göstergeleri şunlardır: "Nüfus eğilimleri", "Sağlık çıktıları", "Eğitim başarıları", "Milli gelir ve kaynakların bileşimi", "Çalışma ve istihdam", "İnsan güvenliği", "İnsan ve sermaye hareketliliği", "Tamamlayıcı göstergeler: refah algıları", ve "Temel insan hakları sözleşmelerinin durumu".

2020 yılında "Önümüzdeki Sınır: İnsani Gelişim ve Antroposen" temalı 30'uncusu yayımlanan İnsani Gelişim Raporu'nda dünyanın yeni bir döneme girdiği vurgulanarak dünya liderlerine, doğa ve çevre üzerindeki ağır baskıları azaltmaları yönünde telkinde bulunmuştur. Bu kapsamda 2020 yılındaki endeks kapsamında ilk defa, ülkelerin doğaya uyguladığı baskıyı ortaya koyan yeni bir veri setine de yer verilmiştir.

2019 İnsani Gelişim Raporu'nda; insani gelişimdeki birçok eşitsizliğin artmaya devam ettiği, küresel iklim değişikliğinden COVID-19 salgınına kadar birçok faktörün mevcut durumu daha da kötüleştireceği tespiti yapılmış ve bunların neticesinde küresel olarak sosyal hareketliliğin azaldığı, istikrarsızlıkların ise arttığı, ülkeler genelinde demokrasinin gerilediği ve otoriterliğin yükseldiğini gösteren gelişmelerin endişe verici olduğu ifade edilmiştir.

Nijerya'nın 2020 Raporu'ndaki (2019 yılına ait) İGE değeri 0,539'dur ve bu da ülkeyi düşük insani gelişim kategorisine dahil etmektedir. Bu puan ülkeyi 189 ülke ve bölge arasında 161'inci olarak konumlandırmıştır. Nijerya'nın araştırmada ele alınan küresel endeksler kapsamında iyi olmadığı alanlardan birinin de insani gelişim olduğu Tablo-2'deki verilerden anlaşılmaktadır. Nitekim 2015 yılında yayımlanan raporda ülke 152'inci sırada iken en son yayımlanan raporda ise 9 sıra gerileyerek 161'inci sıraya konumlanmıştır.



**Tablo 6: Nijerya'nın İnsani Gelişim Performansı**

Yıllar	Doğumda ortalama yaşam beklentisi	Öğrenim görme süresi beklentisi	Ortalama öğrenim görme süresi	Kişi başına düşen MG (2017 \$)	İGE değeri
1990	45.9	6.7		3.109	
1995	45.9	7.2		2.776	
2000	46.3	8.0		2.739	
2005	48.3	9.0	5.2	3.675	0.465
2010	50.9	8.4	5.2	4.636	0.482
2015	53.1	9.7	6.2	5.356	0.514
2016	53.5	9.5	6.3	5.160	0.526
2017	54.0	9.7	6.4	5.032	0.531
2018	54.3	9.7	6.5	4.929	0.534
2019	54.7	10.0	6.7	4.910	0.539

Nijerya'nın İGE değeri 2005 ile 2019 arasında yüzde 15,9 artışla 0,465'ten 0,539'a yükselmiştir. İnsani Gelişim Endeksi ile ilgili raporları incelediğimizde; Nijerya'nın İGE göstergelerinin her birinde kaydettiği ilerlemeyi görebilmek mümkündür. 1990 ile 2019 arasında Nijerya'nın doğumda beklenen yaşam süresi 45.9'dan 54.7'ye yükselerek 8.8 yıl, ortalama eğitim süresi ise 5.2 yıldan 6.7 yıla ve beklenen eğitim süresinin ise 6.7 yıldan 10'a yükselerek (3.3 yıl artmıştır) değiştiği görülmektedir. Nijerya'nın kişi başına GSMH'sı 1990 ile 2019 arasında yaklaşık %58,0 oranında artmıştır. Bu verilerde hareketle ülke ile ilgili olarak kısmi iyileşmeler olduğu yorumu bizleri yanıltıcı sonuca götürebilir. Nitekim Nijerya'nın araştırmada ele alınan küresel endeksler kapsamında iyi görünmediği alanlardan birinin de insani gelişim olduğu Tablo-2'deki verilerden anlaşılmaktadır. 2015 yılında yayımlanan raporda ülke 152'inci sırada iken en son yayımlanan raporda ise 9 sıra gerileyerek 161'inci sıraya konumlanmıştır. Dolayısıyla ülkenin geçmiş yıllara göre bazı kısmi iyileşmeler göstermesi, bulunduğu dünyadaki benzer diğer ülkelerle kıyaslandığında çok yetersiz kalmıştır.

#### 4.7 İnsan Sermayesi Endeksi (Human Capital Index)

İnsan Sermayesi Endeksi, İnsani Gelişim Uygulama Grubu ile Dünya Bankası'nın Kalkınma Ekonomisi Grubu'nun işbirliği ile hazırlanmaktadır. Endeks, bugün yeni doğan bir çocuğun 18 yaşına geldiğinde edinmiş olmayı bekleyebileceği insan sermayesi miktarını ölçmeye çalışmaktadır. Bir sonraki çalışan neslinin tam bir eğitim ve sağlık durumu ile karşılaştırmalı üretkenlik seviyesine ait sonuçlar yansıtılmaya çalışılır (World Bank).

En son yayımlanan 2020 İnsan Sermayesi Endeksi "COVID-19 ve İnsan Sermayesi" teması ile Mart 2020 itibariyle dünya nüfusunun yaklaşık %98'ini kapsamakta olup 174 ülkeye ait sağlık ve eğitim verileri değerlendirilmektedir. Çalışmada çocukların pandemi öncesi sağlık ve eğitim sonuçlarına ilişkin bir bölümde yer almaktadır. Bugün doğan bir çocuğun yaşadığı ülkedeki sağlık durumları ve eğitim riskleri dikkate alınarak, 18 yaşına geldiğinde biriktirmiş olması beklenen insan sermayesi miktarı endeks ile ölçülmeye çalışılmaktadır. Eğitim ve sağlık göstergeleri bileşenlerinden elde edilen İnsan Sermayesi Endeksi'nde elde edilen değerler 0 ve 1 arasında bir skala ile gösterilmektedir. Bir ülkenin aldığı değer 1'e yaklaştıkça bu alandaki ülkenin performansının yüksek olduğu sonucu ortaya çıkar. Endeks kapsamında yapılan değerlendirme sayesinde bir çocuğun ülke şartlarında eğitim ve sağlık hizmetlerinden tam kapasite yararlanması durumunda ne kadar üretken olacağını vermektedir. Örneğin bir ülkenin insan sermayesi endeks değeri 0.6 olarak hesaplanmış ise bu şu anlama gelmektedir: Ülkede bireylerin gelecekte %60 oranında üretken olacağı ekonomik potansiyellerinin %40'ını gerçekleştirilerek, dolayısıyla bu durum gerek birey gerekse toplum ve ülke için bir ekonomik kayıp olacaktır.

Endeks 5 veri setinden oluşmaktadır: 1-Beş yaşa kadar hayatta kalma olasılığı, 2-öğrenme kalitesinin bir ölçüsü olarak uyumlaştırılmış test puanları, 3-bir çocuğun beklenen eğitim süresi (yıl), 4-büyüme geriliği olmayan çocukların oranı ve 5-yetişkin hayatta kalma oranı (15 yaş grubundakiler arasında 60 yaşa kadar hayatta kalacak olanların oranı) En son 2020 yılında yayımlanan rapora göre, küresel olarak, bugün doğan tüm çocukların yüzde 56'sı büyüdüklerinde en iyi ihtimalle yarısı potansiyellerinin yarısı kadar üretken olacaktır ve yüzde 92'si büyüdüklerinde en iyi ihtimalle potansiyellerinin yüzde 75'i kadar üretken olacaktır (World Bank).

2020 yılında yayımlanan rapora göre insan sermayesi konusunda dünyadaki en iyi beş ülke sırasıyla: Singapur (0.879p), Hong Kong (0.813p), Japonya (0.805p), Güney Kore (0.799) ve Kanada'dır (0.798p). Nijerya ise toplam 174 ülke içerisinde 0.361 puan ile 168'inci sırada yer almaktadır. 2018 yılında yayımlanan raporda ise Nijerya toplam 157 ülke arasında 0.342 puanla 152'inci sırada yer almıştır.

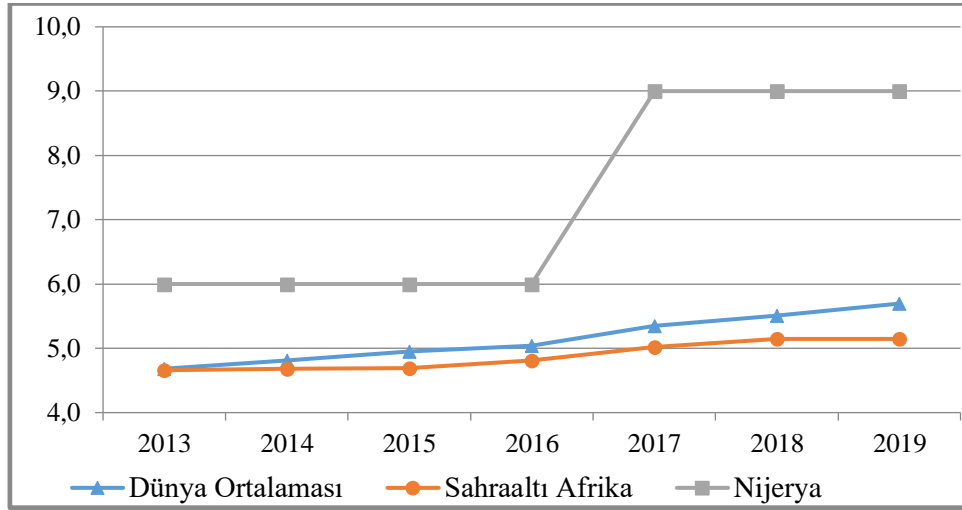
Dünya Bankası'nın tespitlerine göre Nijerya, son yıllarda sosyo-ekonomik açıdan bir miktar ilerleme kaydetmiş olsa da, yetersiz yatırım nedeniyle beşeri sermaye gelişimi zayıf kalmaktadır. Ülke, petrole olan bağımlılığı azaltma ve ekonomiyi çeşitlendirme, yetersiz altyapıyı ele alma, güçlü ve etkili kurumlar oluşturma, yönetim sorunlarını ve kamu mali yönetim sistemlerini iyileştirme dahil olmak üzere büyük kalkınma zorluklarıyla yüzleşmeye devam ediyor. Önceden var olan bu yapısal zorluklar, Nijerya ekonomisini COVID-19 salgını ve sonuçlarına karşı daha da savunmasız bıraktığı ifade edilmiştir.

Bütün bu açıklamalardan ve Tablo-2'deki verilerden hareketle ülkenin en kötü olduğu ve incelenen dönemler itibariyle de kötü performans gösterdiği bir diğer alan da insani gelişim konusudur.

#### **4.8 Yasal Hakların Gücü Endeksi (Strength Of Legal Rights Index)**

Bir ülkenin ekonomisinin istikrarlı ve sağlıklı olması yalnızca makroekonomik açıdan değil, aynı zamanda kanunlar, yönetmelikler ve kurumsal düzenlemeler gibi günlük ekonomik faaliyeti şekillendiren diğer faktörlerle de ölçülür. Endeks, Dünya Bankası tarafından hazırlanmakta olup; teminat ve iflas kanunlarının borç veren ve borç alanların haklarını koruma derecesini ölçmekte ve böylece borç vermeye olanak sağlamaktadır. Endeksin veri kaynağını ise Dünya Bankasının Doing Business Project çalışması oluşturmaktadır (Yalçın, A. ve Yalçın, S. 2016: 702). Veriler iş yönetmeliğini, düzenleyici sonuçları ve mülkün yasal korumasının kapsamını, istihdam düzenlemesinin esnekliğini ve işletmeler üzerindeki vergi yükünü ölçmektedir. Bu verilerin temel dayanağı, ekonomik faaliyetin verimli, bunları kullanması gereken herkes için erişilebilir ve uygulaması basit olan iyi kurallar ve düzenlemeler gerektirmesidir.

Endeks kapsamındaki ülkeler 0 ile 12 puan arasında ("0" en kötü, "12" ise en iyi) bir notla değerlendirilmektedir. Yüksek puan, ülkedeki teminat ve iflas mevzuatının krediye ulaşımı genişletmek için daha iyi tasarlandığını yasal mevzuatın son derece gelişmiş olduğu gösterir.

**Grafik 1: Yasal Hakların Gücü Endeksi-Puanlar**

2020 yılında yayımlanan verilere göre 188 ülke içinde Yasal Hakların Gücü Endeksi'nde dünyada en iyi olan ülkeler sırasıyla; Azerbaycan (12p), Brunei (12p), Karadağ (12p), Yeni Zelanda (12p) ve Porto Riko'dur (12p). Nijerya 2015 yılındaki endekste 6 puan ile 75'inci sırada yer almıştır. En son 2020 yılında yayımlanan endekste ise 39 sıra yükselerek 186 ülke içerisinde 9 puan ile 36'ncı sıraya yerleşmiştir. Grafik-1'de ülkenin bu alanda gösterdiği performansı, gerek dünya ortalamasının gerekse bulunduğu Sahra altı Afrika'nın üzerinde olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla ülkenin, yatırımcılara yönelik teminat ve iflas konularıyla ilgili radikal düzenlemeler yaptığını göstermektedir. Çalışmada incelenen küresel endekslerden ülkenin en iyi performansına sahip olduğu alanlardan birinin de Yasal hakların Gücü Endeksi olduğu Tablo-2'deki verilerden de görülecektir (188 ülke içerisinde 36'ncı sıra). 2015 yılı ile de kıyaslandığında 36 sıra yükselmesi ülkenin bu alanda iyi bir gelişim gösterdiğinin kanıtıdır.

## SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Küresel endeksler bakımından Nijerya, öncelikle “Yasal Hakların Gücü Endeksi” olmak üzere, “İş Yapma Kolaylığı Endeksi” ve “Ekonomik Özgürlükler Endeksi”nde kısmen de olsa iyi durumdadır ve incelenen 2015-2020 döneminde bazı reformlar yaparak ilgili alanlarda iyileşmeler göstermiştir. Bununla birlikte “İnsan Sermayesi Endeksi”, “İnsani Gelişim Endeksi”, “Küresel Yenilik Endeksi”, “Yolsuzluk Algı Endeksi” ve “Küresel Rekabet Gücü Endeksi”nde ise oldukça kötü durumda olup endekslerde en son sıralarda kendini konumlandığı sonucuna ulaşmıştır. Seçilmiş sekiz küresel endeks kapsamında ülkenin konumlandığı yer (sıra ve puan) aslında aşağıda da kısaca ifade edilmeye çalışılan olguların birer sonucudur. Bu olgular ülkeye, onu yönetenlere ve yatırım yapacak olanlara anlamlı bir yol haritası işlevi sunmaktadır.

Nijerya, güçlü ekonomik büyüme için benzersiz bir konuma ve kaynaklara sahiptir. Ülke, tarımsal ve mineral kaynaklar açısından oldukça zengindir. Ülkenin ekonomik ve sosyal büyüme için zengin kaynaklar ve uygun pazarlar bulunmasına rağmen bugüne kadar bu kaynaklar yeterince ve olması gerektiği gibi kullanılmamış, ülkenin sürdürülebilir ekonomik büyümesine ve vatandaşlarının refah artışına dönüşmemiştir. Ülkenin sahip olduğu kaynakların ekonomik kullanımında bugünde büyük sorunlar bulunmaktadır. Nitekim ülkede nüfusun neredeyse yarısı aşırı yoksulluk içinde yaşamaya çalışmaktadır. Nijerya, 2018'de Hindistan'ı da geride bırakarak dünyadaki en fazla yoksul insana ev sahipliği yapmaya başlamıştır. COVID-19 Pandemisi ve bunun neden olduğu durgunluk mevcut durumu daha da kötüleştirir.

Ülkenin karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri de bölgeler/eyaletler arasındaki eşitsizliklerdir. Müslümanların ağırlıkta olduğu kuzey bölgelerindeki yoksulluk oranları ve beşeri sermaye göstergeleri (yetişkin okuryazarlığı, ilkökula kaydolma ve sağlık hizmetlerine erişim gibi) güney bölgelerdekenden önemli ölçüde daha kötü durumdadır.

Ham petrol ihracatına olan yüksek bağımlılık, yoksulluğun ve eşitsizliğin artmasına katkıda bulunmaktadır. Dünya Bankası verilerine göre Nijerya'nın petrol ve gaz sektörleri, gelirinin yarısından fazlasına ve ülkenin ihracatının yaklaşık yüzde 90'ına tekabül etmektedir. Bu anlamda üretimi ve ihracatı çeşitlendirmesi kaçınılmaz görünmektedir.

Nijerya'nın zayıf ekonomik politika yapısı da büyüme ve gelişmeyi engelleyen önemli unsurlardan bir diğeridir. Dünya Bankası Raporları'na göre reel sektörde büyümeyi ve petrol dışı ihracatı teşvik etmek ve istihdam yaratmak için geliştirilen hükümet politikaları ve programları (örneğin, 2011–2015 Tarımsal Dönüşüm Gündemi ve 2007 Ulusal Entegre Sanayi Kalkınma Stratejisi) kötü tasarlandığından ve tutarsızlıklar içerdiğinden tam anlamıyla uygulanamamıştır.

Her ne kadar iş yapma imkanları ilerleme göstermiş olsa da benzer ülkeler açısından oldukça geridedir. Özellikle, kamu hizmetlerini ve ekonomik fırsatları verimli ve etkili bir şekilde sunabilen güçlü kurumlardan yoksun olması bunun en önemli nedenidir.

Sonuç olarak Afrika kıtası ve onun en önemli unsurlarından biri olan Nijerya'daki yoksulluk ve ekonomik/sosyal az gelişmişlik döngüsü sonsuza kadar devam etmeyecektir. Ülkenin sahip olduğu genç nüfusu, stratejik konumu, doğal kaynakları, gelişmeye uygun ekonomisi, ülkeye yatırım yapacak olanların yalnızca Nijerya pazarından değil, kıtadaki diğer ülkelerden de yararlanmasına imkan verecek fırsatlar sunmaktadır.

Ülke yönetiminin, kamu/özel sektörde farklı ekonomik ve sosyal alanlarda yaptığı ve yapacağı etkin reformlar öncülüğünde; yeni ve verimli yatırımlarla yoksulluğun geçmişte bırakılmasına, eşitsizliğin azaltılmasına, çevrenin ve doğal kaynakların korunmasına ve demokratik yönetişimin güçlendirilmesine hizmet ederek, ülkenin ve insanların kaybettiği/kaybettirildiği yılları geride bırakarak kıtada ve dünyada hak ettiği konuma gelebilmesi mümkün olabilecektir.

## KAYNAKÇA

- Adedipe, A. A. and Atanda, O. 2020, "AfCFTA and Trade Benefits to Nigeria", <https://pavestoneslegal.com/afcfta-and-trade-benefits-to-nigeria/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Corruption Perceptions Index: <https://www.transparency.org/en/>, (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- Creating Markets In Nigeria, October 2020. "Crowding in the Private Sector: Nigeria's Path to Faster Job Creation and Structural Transformation", <https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/673c0e3f-3e77-4ddc-923b-903c5db6af15/CPSD-Nigeria.pdf?MOD=AJPERES&CVID=nkzEpgy>, (Erişim Tarihi: 04.02.2021).
- Doing Business: <http://www.doingbusiness.org/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Ebokpo, R. (2020), "Nigeria, Ecowas And The Road To The AfCFTA", <https://www.mondaq.com/nigeria/international-trade-investment/895898/nigeria-ecowas-and-the-road-to-the-afcfta?type=mondaqai&score=46>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- EY Africa Attractiveness Report, 2019. [https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en\\_gl/topics/attractiveness/ey-africa-attractiveness-report-2019.pdf](https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_gl/topics/attractiveness/ey-africa-attractiveness-report-2019.pdf), (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Global Competitiveness Index: <http://reports.weforum.org/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Global Innovation Index: <https://www.wipo.int/portal/en/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Gülşen, A. Z. (2016), "Nijerya'da İş ve Yatırım İmkânları", İzmir: Yakın Kitabevi Yayınları
- Hanusch, M. (2012), *The Doing Business Indicators, Economic Growth and Regulatory Reform Policy Research Working Paper 6176*, The World Bank East Asia and the Pacific Region Poverty Reduction and Economic Management Unit.
- <https://www.transparency.org/en/press/nigeria-must-stop-using-violence-against-protesters>, (Erişim Tarihi: 01.02.2021).
- <https://www.wikipedia.org/> (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- Human Capital Index: <https://www.worldbank.org/>, (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- Index Of Economic Freedom: <https://www.heritage.org/index/>, (Erişim Tarihi: 07.02.2021).
- Nigeria National Bureau of Statistics: <https://www.nigerianstat.gov.ng/>, (Erişim tarihi: 06.02.2021).
- Nijerya Büyükelçiliği: <https://www.embassynigeriaturkey.com/>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).
- Nwaubani, A. T. 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54393116>, 4 Ekim 2020, (Erişim tarihi: 06.02.2021)
- Olpak, N. (2021), "Afrika Kıtasa Serbest Ticaret Bölgesi (AfCFTA) Anlaşmasıyla Yeni Fırsatlara ve Bölgesel Yatırımlara Odaklanmalıyız", <https://www.deik.org.tr/basin-aciklamalari-nail-olpak-afcfta-anlasmasiyla-yeni-firsatlara-ve-bolgesel-yatirimlara-odaklanmaliyiz>, (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- Orakçı, S. 2020, "Batı Afrika'da Türkiye-Fransa Rekabeti Bağlamında Nijerya'nın Stratejik Önemi", 13 Kasım 2020. [https://insamer.com/tr/bati-afrikada-turkiye-fransa-rekabeti-baglaminda-nijeryanin-stratejik-onemi\\_3469.html](https://insamer.com/tr/bati-afrikada-turkiye-fransa-rekabeti-baglaminda-nijeryanin-stratejik-onemi_3469.html), (Erişim Tarihi: 30.01.2021).
- Parshotam, A. (2018). <https://www.africaportal.org/features/south-africa-nigeria-and-afcfta-6-key-questions-answered/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Reuters.com (12 Kasım 2020). "Nigeria's government ratifies Africa free-trade membership", <https://www.reuters.com/article/africa-trade-nigeria-idINL1N2HY20R>, (Erişim Tarihi: 06.02.2021).
- Roberts R. (1998), "Managing Innovation: The Pursuit of Competitive Advantage and The Design of Innovation Intense Environment"s, *Research Policy*, 27, 159-175. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0048733398000341?via%3Dihub>, (Erişim tarihi: 11.02.2021).
- Strength Of Legal Rights Index: <http://data.worldbank.org/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Sürek, Ş. (2013), "Kara Kıtanın Cazibesi", *Dış Ticarete Durum Dergisi*, Mayıs 2013, s.125-127.

- Tepebaş, U. (2013), “Dönüşüm Sürecindeki Sahra-Altı Afrika Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık”, Tasam Yayınları, Afrika Enstitüsü Serisi: 8, s.315-380.
- The Human Development Index: <http://hdr.undp.org/>, (Erişim Tarihi: 04.02.2021).
- Ticaret Bakanlığı, Nijerya Ülke Profili, 2020: <https://ticaret.gov.tr/yurtdisite-skilati/afrika/nijerya/ulke-profil>, (Erişim tarihi: 01.02.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı: <https://ticaret.gov.tr/blog/ulkelerden-ticari-haberler/cezayir/cezayirin-de-araf-oldugu-afrika-kitasal-serbest-ticaret-bolgesi-anlasmasi-yurur>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Uludağ, A. (2015), “Uluslararası Kuruluşlarca Kullanılan Global Endeksler”, Maliye Bakanlığı, <http://www.abmaliye.gov.tr/>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- UNDP, National Report – Nigeria, 2012 <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/1023nigerianationalreport.pdf>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- UNODC-Nijerya: <https://www.unodc.org/nigeria/en/publications-and-reports.html#Corruption>, (Erişim Tarihi: 03.02.2021).
- WEF, Insight Report January 2021. “Unlocking the potential of Earth Observation to address Africa’s critical challenges”, [http://www3.weforum.org/docs/WEF\\_Digital\\_Earth\\_Africa\\_Unlocking\\_the\\_potential\\_of\\_Earth\\_Observation\\_to\\_address\\_Africa\\_2021.pdf](http://www3.weforum.org/docs/WEF_Digital_Earth_Africa_Unlocking_the_potential_of_Earth_Observation_to_address_Africa_2021.pdf), (Erişim tarihi: 10.02.2021).
- World Bank: Nigeria, (3 Kasım 2020), <https://www.worldbank.org/en/country/nigeria/overview>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- World Economic Forum (WEF): <https://www.weforum.org/reports>, (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- World Economic Situation and Prospects 2021: [https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2021\\_FullReport.pdf](https://www.un.org/development/desa/dpad/wp-content/uploads/sites/45/WESP2021_FullReport.pdf), (Erişim Tarihi: 08.02.2021).
- Yalçın, A. ve Yalçın, S, (2016), “Global Endeksler Işığında Ermenistan’ın Ekonomik Ve Sosyal Durumu”, 14.Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Kongresi, 22-23 Ağustos 2016, Makedonya, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s: 698-708.
- Yamaç, K. (2001), “Nedir Bu İnovasyon”, Üniversite ve Toplum Dergisi. Cilt 1, Sayı: 3.
- Zamfir, L. (2016), “Africa's economic growth: Taking off or slowing down?”, European Parliamentary Research Service, [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS\\_IDA\(2016\)573891](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA(2016)573891), (Erişim Tarihi: 04.02.2021).